ХВОРИЙ, ТА Й ГОДІ

Комедія на три дії

Переклала Ірина Стешенко

ДІЙОВІ ОСОБИ

Арган — нібито хворий.

Беліна — друга жінка Аргана.

Анжеліка — дочка Аргана, закохана в Клеанта.

Луїзон — маленька дочка Аргана, сестра Анжеліки.

Беральд — Арганів брат.

Клеант — закоханий в Анжеліку.

Добродій Діафуарус — лікар.

Тома Діафуарус — його син, закоханий в Анжеліку.

Добродій Пургон — лікар, що лікує Аргана.

Добродій Флеран — аптекар.

Добродій де Бонфуа — нотар.

Туанетта — служниця.

ДІЙОВІ ОСОБИ ІНТЕРМЕДІЙ

У першій дії

Полішинель.

Стара жінка.

Скрипалі.

Поліцаї, що співають і танцюють.

Цигани й циганки, що співають і танцюють.

У другій дії

Цигани й циганки, що співають і танцюють.

У третій дії

Оббивальники, що танцюють.

Президент медичного факультету.

Лікарі.

Арган — бакалавр.

Аптекарі із ступками й товкачиками.

Клістироносці.

Хірурги.

Дія відбувається в Парижі.

ДІЯ ПЕРША

ЯВА 1

Арган сам.

Арган (сидить за столом і перевіряє за допомогою жетонів рахунки свого аптекаря), Три і два — п’ять, і п'ять — десять, і десять — двадцять; три і два — п’ять. "Іще, двадцять четвертого, — легенький підготовчий клістир, щоб розм’якшити, зволожити та відсвіжити нутрощі шановного пана..." Чим мені подобається добродій Флеран, мій аптекар, то це тим, що його рахунки складено завжди вельми шанобливо. "Нутрощі шановного пана — тридцять су". Так, а проте, добродію Флеране, бути шанобливим — цього гце замало; не треба бути таким зажерливим і не треба здирати шкури з хворих. Тридцять су за промивальне! То вже вибачте; я ж вам уже казав; ви ставили мені в інших рахунках промивальне по двадцять су; а двадцять су мовою аптекарів насправді означає десять су; маєте — десять су. "Ще, того ж таки дня, добрячий очищувальний клістир з подвійної дози найкращих ліків — ревеню, трояндового меду та інших, відповідно до рецепта, щоб вичистити, промити й прибрати нижню частину живота шановного пана — тридцять су". З вашого дозволу, десять су. "Ще того ш таки дня, увечері, — заспокійливе, снотворне, прохолодне питво, щоб приспати шановного пана, — тридцять п’ять су". Ну, на це я не можу поскаржитися: спав я й справді добре. Десять, п’ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять су і шість деньє. "Ще, двадцять п’ятого, добрі проносні й підживні ліки, зроблені з касії, олександрійського листа та іншого зілля, відповідно до наказу добродія Пургона, щоб прочистити і вигнати жовч із шановного пана, — чотири ліври". А, добродію Флеране, ви що — глузуєте з мене? Не слід дратувати хворих! Добродій Пургон не

наказував вам правити за ліки чотири франки! Поставте, поставте три ліври, будьте такі ласкаві! Двадцять і тридцять су. "Ще, того ж таки дня, заспокійливе, в’яжуче питво, щоб заспокоїти шановного пана, — тридцять су". Гаразд, десять і п'ятнадцять су. "Ще, двадцять шостого, вітрогонний клістир, щоб вигнати вітри з шановного пана, — тридцять су". Десять су, добродію Флеране. "Ще, такий самий клістир того ж таки вечора — тридцять су". Добродію Флеране, десять су. "Ще, двадцять сьомого, добрі сечогінні ліки, щоб вигнати кепські соки з шановного пана, — три ліври". Гаразд, двадцять і тридцять су; дуже радий, що ви порозумнішали. "Ще, двадцять восьмого, порція очищеної й підсолодженої сироватки, щоб пом’якшити, очистити, вгамувати й відсвіжити кров шановного пана, — двадцять су". Гаразд, десять су! "Ще питво, яке від усього охороняє й підтримує серце, що його виготовлено з двадцяти зерняток безоара, цитринового й гранатового сиропу та іншого, відповідно до припису, — п’ять ліврів". Ах! Помалу, помалу, добродію Флеране, будьте такі ласкаві! Якщо так триватиме далі, то з вами втратиш усяку охоту хворіти! Досить з вас і чотирьох франків; двадцять і сорок су. Три і два — п’ять, і п’ять — десять, і десять — двадцять. Шістдесят три ліври чотири су шість деньє. Виходить, у цьому місяці я випив — раз, два, три, чотири, п’ять, шість, сім і вісім ліків та одне, два, три, чотири, п’ять, шість, сім, вісім, дев’ять, десять, одинадцять і дванадцять промивальних; а минулого місяця було дванадцять ліків та двадцять промивальних. Тож нічого дивного й немає, що я цього місяця почуваю себе гірше, ніж минулого. Треба сказати про це добродію Пургонові, нехай він зарадить справі. Ей, хто там є, — прибрати все це! (Озирається й бачить, що ніхто не йде і що в кімнаті нікого немає). Нікого нема! Скільки не наказую, а мене завжди залишають без догляду; ніякими силами їх тут не вдержиш! (Дзвонить у дзвіночок, що стоїть перед ним на столі). Ніхто не чує, дзвіночок нікуди не годиться! Дзелень, дзелень, дзелень! Ніхто й не ворухнеться! Дзелень, дзелень, дзелень! Поглухли… Туанетто! Дзелень, дзелень, дзелень! Наче й не дзвонив. Суча дочка! Негідниця! Дзелень, дзелень, дзелень! Збожеволіти можна! (Перестає дзвонити й кричить). Дзелень, дзелень, дзелень! Стерво, а бодай тебе чорти задавили! Та хіба ж можна кидати бідного хворого зовсім самого? Дзелень, дзелень,

дзелень! Що то за напасть! Дзелень, дзелень, дзелень! Ах та ж господи, боже ти мій! Вони мене доконають! Дзелень, дзелень, дзелень!

ЯВА 2

Арган, Туанетта.

Туанетта (входячи), Іду, іду.

Арган. Ах та ж, суча дочко! Іч, стерво!

Туанетта (вдаючи, ніби вдарилася головою). А, бодай вас, які-бо ви нетерплячі! Ви так підганяєте людей, що я мало голови собі не розбила об одвірок.

Арган. Ах ти ж, розбійнице!..

Туанетта (перебиваючи Аргана). Ах!

Арган. Ось уже...

Туанетта. А-а!..

Арган. Ось уже година...

Туанетта. А-а!..

Арган. Як ти мене покинула...

Туанетта. А-а!..

Арган. Цить, негіднице, не заважай мені лаяти тебе!

Туанетта. Воно й слід, бо я собі таки заробила!..

Арган. Я через тебе горло собі надсадив, чуєш, стерво!

Туанетта. А я через вас голову собі розбила: одне виходить на друге — от ми й квит, коли ваша ласка.

Арган. Як! Негіднице...

Туанетта. Якщо ви не перестанете лаятись, я заплачу...

Арган. Кидати мене самого, розбійнице...

Туанетта (знову перебиваючи Аргана). А-а!..

Арган. Суча дочко, ти хочеш...

Туанетта. А-а!..

Арган. Як? То я ще мушу позбавити себе втіхи вилаяти тебе як слід?

Туанетта. Лайтесь скільки хочете. Хто ж вам не дає?

Арган. Ти не даєш, суча дочко, перебиваєш щохвилини!

Туанетта. Вам добре лаятися, а мені плакати: кожному своє! А-а!..

Арган. А, ну її к бісу, нічого не вдієш... Поприбирай усе це, мерзотнице, поприбирай усе це! (Підводиться). Моє сьогоднішнє промивальне добре подіяло?

Туанетта. Ваше промивальне?

Арган. Атож. Чи багато вийшло жовчі?

Туанетта. Ну, ці справи мене вже не стосуються! Нехай добродій Флеран тицяє туди свого носа — адже ж він має з цього зиск.

Арган. Гляди-но, щоб був готовий відвар, бо ж мені незабаром знову слід робити промивальне.

Туанетта. Ото добродій Флеран та добродій Пургон, нівроку їм, добре потішаються з вашого тіла. Знайшли собі дійну корову! Хотіла б я в них запитати, яка ж то у вас хвороба, що стільки ліків вам треба?

Арган. Цить, невігласко! Це не твого розуму діло — перевіряти приписи медицини. Хай покличуть до мене дочку мою Анжеліку: я маю їй дещо сказати.

Туанетта. Ось вона й сама йде; душею, певне, почула, чого ви хотіли.

ЯВА 3

Арган, Анжеліка, Туанетта.

Арган. Підійдіть до мене, Анжеліко: ви прийшли саме впору; мені треба з вами побалакати.

Анжеліка. Я готова слухати вас.

Арган. Постривайте. (До Туанетти). Дайте мені мій ціпок. Я зараз повернуся.

Туанетта. Швидше, пане, швидше! Добродій Флеран завдає-таки нам клопоту!

ЯВА 4

Анжеліка, Туанетта.

Анжеліка. Туанетто!

Туанетта. Чого?

Анжеліка. Подивись на мене.

Туанетта. Дивлюся.

Анжеліка. Туанетто!

Туанетта. Ну, що "Туанетто"?

Анжеліка. Ти не догадуєшся, про що я хочу говорити?

Туанетта. Та, мабуть, про нашого молодого закоханого, адже ми тільки про нього й розмовляємо — ось уже шостий день; вам наче щось болить, коли ви хоч на годину перестаєте про нього говорити.

Анжеліка. А коли ти де знаєш, то чому перша не заводиш про це мову? Чому примушуєш мене саму наводити на це нашу розмову?

Туанетта. Та ви ж самі мені не даєте. У вас до цього така охота, що за вами ніяк не уженешся.

Анжеліка. Признаюсь, що я ладна без кінця й краю говорити тобі про нього і що серце моє користується з кожної хвилини, щоб відкриватися тобі. Але скажи мені, Туанетто, невже ти засуджуєш моє кохання до нього?

Туанетта. Анітрошечки.

Анжеліка. Хіба ж я чиню щось лихе, коли віддаюся цим солодким почуттям?

Туанетта. Я не кажу цього.

Анжеліка. І невже ти хотіла б, щоб я залишалася байдужою до ніжних проявів його палкого кохання?

Туанетта. Боже мене борони!

Анжеліка. Скажи, чи тобі не здається так само, як і мені, що та наша випадкова й несподівана зустріч — то була воля неба, в ній було щось фатальне?

Туанетта. Так.

Анжеліка. Чи не здається тобі, що, взявшись мене обороняти, зовсім іще мене не знаючи, він вчинив, як справді благородний чоловік?

Туанетта. Атож.

Анжеліка. Що тоді він показав себе дуже великодушним?

Туанетта. Безперечно.

Анжеліка. І що все це вийшло в нього так мило, так чудово?

Туанетта. О так!

Анжеліка. А правда, Туанетто, він дуже вродливий?

Туанетта. Ще б пак!

Анжеліка. І вся його постать повна грації?

Туанетта. Само собою.

Анжеліка. І що в усіх його словах, як і у вчинках, є щось шляхетне?

Туанетта. Авжеж, так, їй-право!

Анжеліка. Що слів, палкіших за ті, які він мені говорить, ніде почути не можна?

Туанетта. Що правда, то правда.

Анжеліка. І що немає нічого нестерпнішого за цей догляд, під яким мене тримають і який так заважає всім солодким проявам взаємного кохання! Саме небо запалило його в наших душах!..

Туанетта. Ви маєте рацію.

Анжеліка. А проте, люба моя Туанетто, як ти гадаєш, чи любить же він мене й справді так, як каже?

Туанетта. Гм! Гм! Це ще треба перевірити. В любові прикидання дуже подібні до правди; о, мені доводилося бачити чудових акторів.

Анжеліка. Ой Туанетто, що ти кажеш? Хіба ж можливо, що і в його словах криється неправда?

Туанетта. Не турбуйтесь, ви скоро про все дізнаєтесь; адже ж учора він писав до вас, що хоче вас сватати, а це найвірніший шлях, щоб

довідатися — бреше він чи говорить правду. Це буде найкращий доказ його кохання.

Анжеліка. Ах, Туанетто, якщо він мене одурить, я не повірю більше жодному-чоловікові!

Туанетта. Ось і ваш батько.

ЯВА 5

Арган, Анжеліка, Туанетта.

Арган. Ну, донечко моя, скажу вам таку новину, якої ви, мабуть, і не сподіваєтеся. Вас сватають. Що це? Ви смієтеся? Воно й правда, весілля — слово веселе! Для дівчат то вельми втішна штука… О природо, природо! Я бачу, донечко моя, що мені, власне, нема чого й питати, чи хочете ви заміж.

Анжеліка. Я повинна, тату, робити все, що ви будете ласкаві мені наказати.

Арган. Дуже приємно мати таку слухняну дочку. Отже, справу покінчено, бо я вже дав свою згоду.

Анжеліка. Я, тату, повинна коритися вашій волі.

Арган. Моя дружина, ваша, мачуха, радила мені, щоб я віддав вас у монастир і вашу маленьку сестричку Луїзон також, і завжди так говорила.

Туанетта (набік). Ще б пак! Наша пані має на це свої причини.

Арган. Вона нізащо не хотіла погоджуватися на цей шлюб; проте я наполіг на своєму і вже дав слово.

Анжеліка. Ах, таточку, як мені дякувати вам за вашу добрість!

Туанетта (до Аргана). Їй-право, я вас дуже хвалю; де найрозумніша справа, яку ви зробили за ціле ваше життя.

Арган. Я ще не бачив твого нареченого, але мені казали, що я буду вдоволений і ти також.

Анжеліка. Звичайно, таточку.

Арган. Як? Ти вже його бачила?

Анжеліка. Ваша згода на цей шлюб дозволяє мені відкрити вам моє серце. Я скажу вам чисту правду: ми познайомилися зовсім випадково шість днів тому, і це сватання є наслідком тієї прихильності, яку ми з першої ж зустрічі відчули одне до одного.

Арган. Мені цього не казали, та я дуже радий, — воно ще й краще, що все так сталося. Кажуть, що це стрункий, гарно збудований юнак.

Анжеліка. Так, таточку.

Арган. Високий на зріст.

Анжеліка. Безперечно.

Арган. Вродливий.

Анжеліка Звичайно.

Арган. Має приємне обличчя.

Анжеліка. Дуже приємне.

Арган. Добре вихований і шляхетного роду.

Анжеліка. Цілком.

Арган. Дуже порядний.

Анжеліка. Як ніхто в світі.

Арган. Добре розмовляє латиною та по-грецькому.

Анжеліка. Цього я не знаю.

Арган. І за три дні одержить лікарський диплом.

Анжеліка. Він, тату?

Арган. Так. Хіба він тобі цього не казав?

Анжеліка. Ні, таточку... А вам хто сказав?

Арган. Добродій Пургон.

Анжеліка. Хіба добродій Пургон його знає?

Арган. От тобі й раз! Не може ж він не знати свого небожа!

Анжеліка. Клеант — небіж добродія Пургона?

Арган. Який там Клеант? Адже ми з тобою розмовляємо про того, за кого тебе сватають.

Анжеліка. Авжеж!

Арган. Ну, то це ж небіж добродія Пургона, син його шуряка лікаря Діафуаруса, і звати його Тома Діафуарус, а зовсім не Клеант, і ми сьогодні вранці вже вирішили все щодо цього шлюбу — добродій Пургон, добродій Флеран і я; і завтра батько мого майбутнього зятя приведе його до мене. Що таке? Ви, здається, дуже здивовані?

Анжеліка. Я бачу, тату, що я думала про одну людину, а ви мені говорите зовсім про іншу.

Туанетта. Як, пане! Та невже й справді ви зважитеся на таке казна-що? Невже при ваших достатках ви віддасте вашу дочку за лікаря?

Арган. Атож. А ти чого втручаєшся не в своє діло, негіднице, нахабо?

Туанетта. Боже мій! Помалу, помалу, пане. Ви завжди починаєте з лайки. Хіба ж не можна без цього розмовляти? Поговорім спокійно. Скажіть, будьте ласкаві, що вас примушує домагатися цього шлюбу?

Арган. Примушує те, що я слабий і хворий, а через те й хочу мати за зятя лікаря; я хочу мати родичів-лікарів; хочу, щоб коло мене завжди була поміч від хвороби, щоб у себе вдома мав я джерело потрібних мені ліків, а також і всіх консультацій та порад.

Туанетта. Ну от і пояснили! До чого ж приємно розмовляти так спокійно! Але ж, паночку, скажіть по щирості: чи ви й справді такі вже хворі?

Арган. Як, мерзотнице? Чи я хворий! Чи я хворий, безсоромнице!

Туанетта. Ну, гаразд! Так, пане, ви хворі, не будемо сперечатися. Так, ви дуже хворі, я згодна, і більше навіть хворі, ніж самі гадаєте, — це правда. Але ж дочка ваша має вийти заміж для себе, а раз вона зовсім здорова, то навіщо ж їй чоловік лікар?

Арган. Я сватаю їй цього лікаря, для себе, а добра дочка мусить радіти, що виходить заміж за таку людину, яка завжди стане в пригоді її батькові.

Туанетта. Може, послухаєтесь, пане, моєї дружньої поради?

Арган. Якої ж то поради?

Туанетта. Викиньте з голови думку про цей шлюб.

Арган. А чому саме?

Туанетта. А тому, що ваша дочка ніколи на нього не згодиться.

Арган. Ніколи не згодиться?

Туанетта. Ні.

Арган. Моя дочка?

Туанетта. Ваша дочка. Вона вам скаже, що їй немає ніякісінького діла ні до добродія Діафуаруса, ні до його сина Тома Діафуаруса, ні до всіх Діафуарусів на світі.

Арган. То мені є до них діло, не кажучи вже про те, що цей шлюб багато вигідніший, ніж гадають. Добродій Діафуарус має лише одного сина — він єдиний його спадкоємець; крім того, добродій Пургон, що не

має ні жінки, ані дітей, віддає йому весь свій статок з нагоди цього шлюбу, а добродій Пургон має добрячих вісім тисяч ліврів ренти.

Туанетта. Багато ж людей відіслав він на той світ, якщо надбав собі стільки грошей!

Арган. Вісім тисяч ліврів ренти — непогано, не рахуючи батьківських грошей!

Туанетта. Пане, все це чудово, а проте я все ж стою на своєму і, між нами кажучи, раджу вам пошукати їй іншого чоловіка; не така вона дівчина, щоб дозволила зробити з себе пані Діафуарус.

Арган. А я хочу, щоб це сталося!

Туанетта. Ой! Не кажіть цього.

Арган. Як то не кажіть?

Туанетта. Авжеж.

Арган. А чого ж мені не можна про це говорити?

Туанетта. Бо скажуть, що ви не думаєте над тим, що говорите.

Арган. Нехай собі кажуть що хочуть, а я вам ще раз кажу: вона мусить додержати слова, яке я дав.

Туанетта. Ні, я певна, що вона цього не зробить.

Арган. Я її примушу.

Туанетта. Вона цього не зробить, кажу ж вам.

Арган. Зробить; а ні, то я віддам її у монастир.

Туанетта. Ви?

Арган. Я.

Туанетта. Гаразд!

Арган. Як то гаразд?

Туанетта. Ви ніколи не віддасте її у монастир.

Арган. Я ніколи не віддам її у монастир?

Туанетта. Ні.

Арган. Ні?

Туанетта. Ні.

Арган. Ого! Чудово! Я не віддам своєї дочки у монастир, якщо захочу?

Туанетта. Ні, кажу ж вам.

Арган. Хто ж мені перешкодить?

Туанетта. Ви самі.

Арган. Я?

Туанетта. Еге. Вам не стане мужності.

Арган. Стане, стане.

Туанетта. Ви жартуєте.

Арган. Зовсім я не жартую.

Туанетта. У вас прокинеться батьківська ніжність.

Арган. Не прокинеться, не прокинеться.

Туанетта. Кілька сльозинок, ніжні обійми, "о мій любий татуню", що його промовлено так лагідно та мило, — цього вже й досить, от ви й розтанули!

Арган. Все це аніскілечки не подіє.

Туанетта. Подіє, подіє!

Арган. Кажу ж вам, що я не поступлюся.

Туанетта. Дурниці!

Арган. Не смій говорити "дурниці!".

Туанетта. Боже мій, наче я не знаю, яке у вас добре серце!

Арган (спалахнувши). І зовсім не добре, ба навіть лихе, коли я схочу!

Туанетта. Заспокойтеся, пане! Не забувайте, що ви хворі.

Арган. Я їй категорично наказую готуватися до цього шлюбу.

Туанетта. А я їй категорично забороняю.

Арган. Та що ж це таке?! Яке зухвальство! Нікчемна служниця насмілюється так розмовляти із своїм паном!

Туанетта. Коли той пан сам не думає над тим, що він робить, розсудлива служниця мусить його навести на розум.

Арган (біжить за Туанеттою). Ах ти ж, негіднице! Я тебе вб’ю!

Туанетта (тікаючи від Аргана, хапає стільця і ставить його перед собою). Мій обов’язок — не допускати вас до таких вчинків, які вас можуть ославити.

Арган (бігаючи за Туанеттою кругом стільця з ціпком у руці). Постривай! Ось я тебе навчу, як зі мною розмовляти!

Туанетта (тікаючи від нього). Я не можу дозволяти вам чинити різні безумства!

Арган (бігаючи за нею). Суна дочко!

Туанетта (тікаючи від нього). Ні, я ніколи не дам моєї згоди на цей шлюб!

Арган (бігаючи за нею). Розбійнице!

Туанетта (тікаючи від нього), Я не хочу, щоб вона вийшла за вашого Тома Діафуаруса!

Арган (бігаючи за нею). От стерво!

Туанетта (тікаючи від нього). І вона послухається мене швидше, ніж вас.

Арган (зупиняючись). Анжеліко, та впіймай же ти мені цю паскуду!

Анжеліка. Заспокойтесь, таточку! Коли б ви часом не заслабли!

Арган (до Анжеліки), Якщо ти її не впіймаєш, я тебе прокляну!

Туанетта (вибігаючи). А я позбавлю її спадщини, якщо вона вас послухається!

Арган (знеможено падаючи у крісло). Ах! Ах!.. Я більше не можу! Ох, помираю… Ой!

ЯВА 6

Беліна, Арган.

Арган. Ах, дружино моя, підійдіть-но до мене…

Беліна. Що вам, мій бідний чоловіченьку?

Арган. Ідіть сюди, допоможіть мені.

Беліна. Та що ж сталося, моя дитинко?

Арган. Жіночко моя!

Беліна. Мій друже!

Арган. Мене так розгнівили…

Беліна. Ах, бідолашечко! Яким же чином, мій друже?

Арган. Ваша негідниця Туанетта зробилася страшенно зухвалою!

Беліна. Не хвилюйтеся!

Арган. Вона розлютувала мене, рибко моя.

Беліна. Заспокойтесь, моя дитинко.

Арган. Цілу годину базікала вона тут, та все мені наперекір.

Беліна. Годі, годі! Заспокойтесь…

Арган. І кричала мені зухвало, що я зовсім не хворий.

Беліна. От нахаба!

Арган. Ви ж знаєте, серденько моє, що це чистісінька брехня.

Беліна. Авжеж, серденько моє, вона бреше.

Арган. Ангеле мій, ця негідниця зажене мене на той світ…

Беліна. Ну, годі, годі!..

Арган. Через неї в мене жовч розливається…

Беліна. Не треба так гніватись.

Арган. Відколи вже прошу я вас прогнати її.

Беліна. Боже мій! Що ж маємо робити, дитинонько, коли не буває ані слуг, ані служниць без вад. Часто доводиться терпіти їхні погані якості заради добрих. Туанетта спритна, дбайлива, працьовита і, найголовніше, віддана, а ви ж знаєте, що тепер треба бути дуже обережними з людьми, яких наймаєш. Ей, Туанетто!

ЯВА 7

Арган, Беліна, Туанетта.

Туанетта. Що накажете, пані?

Беліна. Нащо ви сердите мого чоловіка?

Туанетта (підлесливим голосом). Я, пані? їй-право, я й не доберу, про що ви говорите! Я ж з усіх сил намагаюся догоджати нашому панові.

Арган. Ах! От розбійниця!

Туанетта. Вони сказали, що збираються видати свою дочку за сина добродія Діафуаруса; я відповіла, що це чудова партія для неї, а проте, на мою думку, краще було б віддати її у монастир.

Беліна. В цьому немає нічого поганого, і я вважаю, що вона має рацію.

Арган, Ах, люба моя, і ви їй вірите? Це така негідниця: вона мені наговорила стільки грубощів, що я…

Беліна. Ну, добре, добре! Я вірю вам, мій друже. Заспокойтеся!.. Слухайте, Туанетто, коли ви ще хоч раз розгніваєте мого чоловіка, я вас прожену. Подайте мені його хутряний халат і подушки, я влаштую його зручніше в кріслі. Ви зовсім себе не пильнуєте, коханий. Насуньте ковпак добре на вуха: найлегше застудитися, коли вуха відкриті.

Арган. Ах! Серденько моє, який же я вам вдячний за всі ваші турботи!

Беліна (обкладаючи Аргана подушками). Підведіться-но, я підкладу під вас оцю подушечку. Цю ми покладемо так, щоб ви могли спиратися на неї, а цю — з другого боку. Оцю покладемо вам за спину, а під голови — оцю.

Туанетта (насовуючи йому подушку на голову). А ця вбереже вас від простуди!

Арган (схоплюється розлютований і жбурляє подушками в Туанетту, яка тікає). Ах ти ж, негіднице, ти хочеш мене задушити?!

ЯВА 8

Арган, Беліна.

Беліна. Що таке? Що тобі, мій любий?

Арган (падаючи в крісло). Ой-ой-ой! Не витримаю!

Беліна. Ну, чи ж можна так гніватися? Вона ж хотіла вам прислужитися.

Арган. О ангеле мій! Та ви ж і гадки не маєте, яка лукава ця негідниця! Ах! Вона довела мене до нестями... Тепер мені, напевне, треба буде прийняти вісім ліків та поставити дванадцять клістирів, щоб заспокоїтись.

Беліна. Ну-ну, любенький, годі-бо!

Арган. Серденько моє, ви ж моя єдина втіха!

Беліна. Бідолашна моя дитинонько!

Арган. Щоб віддячити вам за вашу любов до мене, я хочу, мій ангеле, як я вже вам казав, написати духівницю.

Беліна. Ах, друже мій! Облишмо цю розмову, прошу вас… Сама думка про це так тяжко мене вражає… Одне слово "духівниця" примушує мене здригатися від болю.

Арган. Я прохав вас поговорити з вашим нотарем.

Беліна. Я привела його, він у тій кімнаті.

Арган. То попросіть же його зайти, кохана моя.

Беліна. Ах, друже мій, коли так віддано любиш свого чоловіка, тоді дуже тяжко думати про такі речі!

ЯВА 9

Добродій де Бонфуа, Беліна, Арган.

Арган. Заходьте, добродію де Бонфуа, заходьте. Прошу вас, сідайте, будьте такі ласкаві. Дружина моя сказала мені, добродію, що ви людина дуже достойна і щирий її друг; тож я доручив їй переговорити з вами з приводу духівниці, яку я хочу написати.

Беліна. О боже! Я не маю сили говорити про такі речі!..

Добродій де Бонфуа. Вона пояснила мені, добродію, ваші бажання, та що ви хочете зробити для неї; але я мушу вам сказати, що в духівниці ви нічого не зможете відписати вашій дружині.

Арган. А то ж чому?

Добродій де Бонфуа. Звичай того не дозволяє. Коли б ви жили в країні писаних законів, це можна було б зробити; але ж у Парижі та в місцях, де панують звичаї, принаймні в більшості з них, зробити цього не можна, і таку духівницю було б оголошено недійсною. Все, що чоловік та жінка, з’єднані шлюбом, можуть одне для одного зробити, — це дарунок за життя, та й то коли немає дітей у подружжя чи в одного з них у момент смерті того, хто помре перший.

Арган. Якийсь безглуздий звичай не дозволяє чоловікові віддячити своїй дружині, іцо так ніжно його кохає і стільки про нього піклується! Треба мені дорадитися з моїм адвокатом, чи не прирозуміє він якого способу.

Добродій де Бонфуа. У таких справах треба звертатися не до адвокатів: вони здебільшого дуже суворі щодо цього і вважають, що обійти закон — великий злочин. Ці люди люблять створювати численні труднощі і не розуміють, що таке компроміси з сумлінням. Треба радитися з іншими людьми, які далеко більше розуміються на таких справах і знають різні способи непомітно обійти закон і зробити законним те, що не дозволено, які вміють знищити всі перешкоди та винайти хитромудрі засоби переступити звичаї. А без цього що б ми робили? Треба завжди полегшувати хід справи, а то наш брат нотар сидів би завжди згорнувши руки і професія наша нічого не була б варта.

Арган. Дружина моя казала мені, добродію, що ви дуже тямуща й достойна людина. Скажіть же, будьте ласкаві, що я можу зробити, щоб віддати їй увесь мій статок і позбавити спадку моїх дітей?

Добродій де Бонфуа. Що ви можете зробити? Ви можете вибрати нишком одного з найближчих друзів вашої дружини і відписати йому формально все, що ви маєте, а той друг згодом передасть усе вашій дружині. Ви ще можете видати різним підставним особам певні розписки, що їх ті особи перепишуть згодом на вашу дружину. Ви можете також, іще за життя, передати їй готові гроші або банківські векселі на пред’явника.

Беліна. О боже! Покиньте турбуватися про це… Якщо вам щось станеться, хлопчику мій, я не схочу більше жити на світі!

Арган. Серденько моє!

Беліна. Так, мій друже, якщо, на біду мою, станеться так, що я вас втрачу…

Арган. О дорога моя жіночко!

Беліна. В житті для мене не зостанеться нічого…

Арган. О кохана!

Беліна. І я піду за вами, щоб довести вам, як ніжно я вас кохаю.

Арган. Сонечко моє, ви мені краєте серце! Заспокойтесь, благаю вас.

Добродій де Бонфуа (до Беліни). Ваші сльози зовсім не до речі; до цього ще не дійшло.

Беліна. Ах, добродію, ви не знаєте, як страшно втратити чоловіка, якого так ніжно кохаєш!

Арган. Помираючи, я жалкуватиму лише за тим, мій друже, що не мав від вас дитини. Добродій Пургон запевняв мене, що він може зробити так, щоб у нас знайшлася дитинка.

Добродій де Бонфуа. О, це ще може статися.

Арган. Треба, рибонько моя, скласти духівницю так, як нам радить добродій нотар; але, про всяк випадок, я хочу віддати вам у руки двадцять тисяч франків золотом, що їх сховано у потайному місці в

моєму алькові, та два векселі на пред'явника, які я одержав від моїх боржників — добродія Дамона та добродія Жеранта.

Беліна. Ні, ні... Нічого мені не треба! Ах!.. Скільки, ви кажете, є у вашому алькові?

Арган. Двадцять тисяч франків, моя кохана.

Беліна. Не говоріть мені про гроші, благаю вас... Ах!.. А ті два векселі на яку суму?

Арган. Один, рибко моя, на чотири тисячі франків, а другий — на шість.

Беліна. Всі скарби земні, друже мій, — ніщо в порівнянні з вами.

Добродій де Бонфуа. (До Аргана). Чи не бажаєте ви приступити до складання духівниці?

Арган. Так, добродію, але нам буде зручніше в моєму маленькому кабінеті. Кохана моя, проведіть мене туди, будьте ласкаві.

Беліна. Ходім, бідний мій хлопчику.

ЯВА 10

Анжеліка, Туанетта, Беліна за сценою.

Туанетта. Маєте — нотар уже тут, і я чула, як говорилося про духівницю. Ваша мачуха не дрімає: ручуся, що то якась змова проти ваших інтересів, куди вона хоче втягти й вашого батька.

Анжеліка. Нехай він порядкує своїм добром, як йому заманеться, аби тільки не силував мого серця. Ти бачиш, Туанетто, як страшенно зловживають його добрістю. Не покидай же хоч ти мене при лихій годині!

Туанетта. Щоб я вас покинула! Та я швидше вмру! Хоч ваша мачуха й намагається зробити мене своєю повірницею і хоче прихилити до себе, а проте не можу я до неї добре ставитись. Полишіть усе на мене, а я діятиму так, щоб вам допомогти; але щоб допомогти вам по-справжньому, мені треба перемінити зброю, треба приховати мою до, вас прихильність і вдавати, що я цілком поділяю почуття вашого батька й вашої мачухи.

Анжеліка. Благаю тебе, постарайся сповістити Клеанта, що мене вирішили віддати за іншого.

Туанетта. Я можу доручити це лише одній людині — старому лихвареві Полішинелеві, який в мене закоханий; це коштуватиме мені кількох ніжних слів, та що поробиш! Задля вас я витрачу їх з дорогою душею. Сьогодні вже надто пізно, але завтра чим світ я пошлю по нього, і він буде в захваті, що…

Беліна (за сценою). Туанетто!

Туанетта (до Анжеліки). Мене кличуть. Прощавайте. Покладіться на мене!

Перша інтермедія

Декорація переміняється, на сцені —місто.

ЯВА 1

Полішинель приходить уночі, щоб заспівати серенаду своїй коханій. Йому заважають спершу скрипалі, на яких він сердиться, а далі — патруль, що складається з музикантів і танцюристів.

Полішинель. О кохання, кохання, кохання, кохання! Бідолашний ти, Полішинелю! Яку дурну фантазію забрав ти в свою голову? Як ти час марнуєш, нещасний ти безумцю! Ти занехаяв своє ремесло, занедбав усі свої справи! Ти перестав їсти, ти майже не п’єш, ти втратив нічний спочинок... І все це через кого? Через оту змію, справжню гадюку — чортицю, а не жінку, що водить тебе за носа і глузує з усього, що б ти їй не сказав. А проте розумувати тут уже годі... Ти цього хочеш, о кохання." і я мушу божеволіти, як і багато інших! Не дуже-то воно й личить такій поважній особі, як я, та що ж поробиш? З наказу не порозумнішаєш. І старому часом памороки забиває, як і молодому. Подивлюся, чи не розчулю я моєї тигриці серенадою. Часом ніщо так не зворушує, як палкий закоханий, що співає про свою тугу перед замкненими дверима своєї коханої. (Бере лютню). Ось на чому я собі акомпануватиму. О ніч! О мила ніч! Віднеси мої любовні скарги до ліжка моєї невблаганної!

І вдень і вночі тебе я кохаю...

Скажи мені "так", — молю я, благаю!..

Якщо, жорстока, ти вимовиш "ні",

Смерть заподієш миттю мені...

Надія і туга

Серце шматують,

Без любого друга

Години плазують…

Але якщо мрії

Одурять мене

І згинуть надії

Здобути тебе,

Сконаю я з горя, з нудьги, з безнадії…

І вдень і вночі тебе я кохаю…

Скажи мені "так", — молю я, благаю!..

Якщо, жорстока, ти вимовиш "ні", —

Смерть заподієш миттю мені.

Якщо ти не спиш,

То думай щосили,

Як моє серце

Ти тяжко вразила!..

Якщо мене знищить

Тобі заманулось,

То хоч пожалій,

Щоб та кривда забулась…

Твій жаль пом’якшить моє горе та муки…

І вдень і вночі тебе я кохаю…

Скажи мені "так", — молю я, благаю!..

Якщо, жорстока, ти вимовиш "ні",

Смерть заподієш миттю мені…

ЯВА 2

Полішинель; стара жінка виглядає з вікна і, щоб посміятися з Полішинеля, відповідає йому.

Стара жінка (співає).

Ви — хитруни, що очами брехливими,

Благанням облудним,

Словами фальшивими

Сплітають оману…

Ах! Я слухать вас більше не стану…

Я з досвіду знаю —

Мужчини зрадливі,

І всі ви нечесні,

І всі ви брехливі…

Яка ж бо безумна ота, що вам вірить!

Ці погляди ласі

Мене не турбують,

Зітхання пекучі

Мене не хвилюють

І більш не запалять —

Я в тім присягаюсь!

Коханцю нікчемний,

Тужіння таємне

Мене не бере!..

Маю серце вільне,

Що з тебе сміється,

Повір цим словам!

Я з досвіду знаю —

Мужчини зрадливі,

І всі ви нечесні,

І всі ви брехливі…

Яка ж бо безумна ота, що вам вірить!

ЯВА 3

Полішинель, скрипалі за сценою.

Скрипки починають грати.

Полішинель. Якась зухвала музика перебиває мені спів!

Скрипки грають.

Цитьте! Гей ви, скрипки, замовкніть! Не заважайте ієні побиватися за моєю жорстокою коханою!

Скрипки грають.

Замовкніть, кажу ж вам! Я хочу співати.

Скрипки грають.

Цитьте!

Скрипки грають.

Ой, пропаду!

Скрипки грають.

Ох!

Скрипки грають.

Ви що, глузуєте з мене?

Скрипки грають.

Ах! Ну й гармидер!

Скрипки грають.

А нехай вас чорти візьмуть!

Скрипки грають.

Ух, який же я розлютований!

Скрипки грають.

Ви не замовкнете?.. Ах! Хвала богові!

Скрипки грають.

Ви знову?

Скринки грають.

А бодай ви запались!

Скрипки грають.

Яка безглузда музика!

Скрипки грають.

(Співає, перекривляючи скрипки).

Ла, ла, ла, ла ла ла!..

Скрипки грають.

Ла, ла, ла, ла, ла, ла…

Скрипки грають.

Ла, ла, ла, ла, ла, ла…

Скрипки грають.

Ла, ла, ла, ла, ла, ла…

Скрипки грають.

Ла, ла, ла, ла, ла, ла…

Скрипки грають.

Їй-право, не так уже й погано, чудовий дивертисмент! Грайте, грайте, добродії скрипалі, — ви мене приємно розважаєте.

Скрипки замовкають.

Ну, грайте ж далі, будьте ласкаві!

ЯВА 4

Полішинель сам.

Полішинель. Це найкращий спосіб примусити їх замовкнути. Музики звикли робити не. те, чого від них бажають. Ну, тепер моя черга. Перед співом конче потрібна невеличка прелюдія; заграю щось, щоб знайти відповідний тон. (Бере лютню і вдає, ніби грає на ній, імітуючи губами та язиком звуки цього інструмента). План, план, план, плін, плін, плін. Ай, ну та й погода ж! Ніяк не настроїш лютні! Плін, плін, плін. Плін, таи, план. Плін, план, Дуже відходять струни в таку негоду. Плін, плін. Я чую гамір. Приставлю-но я краще лютню до дверей.

ЯВА 5

Полішинель; поліцаї збігаються на гамір.

Поліцай (співає). Хто йде? Хто йде?

Полішинель (нишком). Що за чортовиння? Чи тепер така мода — розмовляти під музику?

Поліцай. Хто йде? Хто йде? Хто йде?

Полішинель (злякано). Я, я, я.

Поліцай. Хто йде? Хто йде — я питаю.

Полішинель. Та я ж бо, я — відповідаю.

Поліцай. Хто ж ти такий? Хто ж ти такий?

Полішинель. Я, я, я, я, я, я!

Поліцай.

А як же звуть. А як же звуть?

Кажи відразу ти!

Полішинель (удаючи дуже сміливого).

А звуть мене "Іди під три чорти!"

Поліцай.

До мене всі! Мерщій, хлоп’ята!

Беріть негідника — зухвалий він до ката!

ПЕРШИЙ ВИХІД БАЛЕТУ

З'являються вартові і починають у темряві ловити Полішинеля. Скрипалі грають, танцюристи танцюють.

Полішинель.

Хто йде?

Музика й танці.

Що тут за гамір чую?

Музика й танці..

До мене, мої слуги!

Музика й танці.

Ми їх почастуєм!..

Музика й танці,

Їм смерть!

Музика й танці.

Нікому не спущу!

Музика й танці.

Усіх на гамуз потрощу!

Музика й танці.

Гей, Баск, Шампань, Пуатвен, Пікар, Бретон!

Музика й танці.

Подайте-но мій мушкетон...

Музика й танці.

(Удаючи, ніби стріляє з пістолета).

Пу!

Всі падають, а потім розбігаються.

ЯВА 6

Полішинель сам.

Полішинель. Ха-ха-ха-ха! Та й налякав же я їх з біса! Ото дурні: бояться мене, коли я сам їх боюся! їй-право, тільки спритністю й проб’єшся в цьому світі! Не вдав би я з себе вельможного й хороброго пана — вони б мене обов’язково схопили. Ха-ха-ха!

Поліцаї наближаються і, почувши його слова, хапають його за комір.

Музика й танці.

ЯВА 7

Полішинель, поліцаї, що співають.

Поліцаї (хапаючи Полішинеля).

Ось він! Сюди! Сюди, хлоп’ята!

Мерщій!.. Отак!.. Вогню давай!

Вся варта збігається з ліхтарями.

ЯВА 8

Полішинель, поліцаї, що співають і танцюють.

Поліцаї.

Ага, впіймавсь!.. Тяжкий до ката!

Іч ти негідник! Іч шахрай!

Мерзотник, злодій, шибеник, паскуда,

Брехун, невіглас, ледар ти, Іуда!

Дурить насмілився ти нас?

Полішинель.

Я був під чаркою якраз.

Поліцаї.

Ні-ні, не вірте ви йому!..

Пропишемо тобі науку!

В тюрму його! Мерщій в тюрму!

Полішинель.

Ой паночку! Пустіть-но руку!

Пани-брати, та я ж не злодій...

Поліцаї.

В тюрму!

Полішинель. Та я ж тутешній громадянин...

Поліцаї. В тюрму!

Полішинель. Що ж я зробив?

Поліцаї. В тюрму його! Мерщій в тюрму!

Полішинель. Пани-брати, пустіть мене!

Поліцаї. Ні.

Полішинель. Благаю вас!

Поліцаї. Ні.

Полішинель. Ну ж бо!

Поліцаї. Ні.

Полішинель. Змилуйтесь!

Поліцаї. Ні-ні!

Полішинель. Панове!

Поліцаї. Ні-ні-ні!

Полішинель. Будьте такі ласкаві!

Поліцаї. Ні-ні!

Полішинель. Згляньтесь на мене!

Поліцаї. Ні-ні!

Полішинель. Бога ради!

Поліцаї. Ні-ні!

Полішинель. Майте ласку!

Поліцаї.

Ні-ні, не вірте ви йому!..

Пропишемо тобі науку!

В тюрму його! Мерщій в тюрму!

Полішинель. Ах, панове, та невже ж ніщо не може зворушити ваші серця?

Поліцаї.

О, нас неважко зворушити, —

Ми добрі! Якщо хочете на волю,

Нам на горілку дайте шість пістолів,

Та й ми не будем тут баритись.

Полішинель. На жаль, панове, запевняю вас, я не маю жодного су в кишені.

Поліцаї.

Де ж гроші дів?.. Без зайвих слів

Тож вибирай, хоч нам і жалко,

Чи три десятки стусанів,

А чи дванадцять порцій палки!

Полішинель. Коли це конче потрібно й без цього не можна обійтися, то я вибираю стусани.

Поліцаї.

Ну, готуйся ж, не кричи,

Та уважненько лічи!

ДРУГИЙ ВИХІД БАЛЕТУ

Поліцаї танцюють і дають йому, додержуючи такту, стусанів.

Полішинель, Раз і два, три й чотири, п’ять і шість, сім і вісім, дев’ять і десять, одинадцять і дванадцять, і тринадцять, і чотирнадцять, і п’ятнадцять…

Поліцаї.

А, ти хочеш пропускати!

Нумо знову починати.

Полішинель. Ах, панове, моя бідолашна голова не може більш витримати, ви зробили з неї печене яблуко… Давайте краще ціпок, ніж починати все спочатку.

Поліцаї.

Якщо тобі ціпок миліш, —

Дамо й ціпка, аж запищиш!

ТРЕТІЙ ВИХІД БАЛЕТУ

Поліцаї танцюють і б'ють його ціпками, додержуючи такту.

Полішинель (рахуючи удари). Раз, два, три, чотири, п’ять, шість… Ай-ай-ай!.. Не можу більше витримати… Ось вам, панове, маєте шість пістолів!

Поліцаї.

Щедрішого за вас нема на цілім просторі земель!

Прощайте, добрий наш синьйор Полішинель!

Полішинель. На добраніч вам, панове.

Поліцаї.

Прощайте, добрий наш синьйор Полішинель!

Полішинель. Ваш слуга…

Поліцаї.

Прощайте, добрий наш синьйор Полішинель?

Полішинель. Ваш слуга покірний.

Поліцаї.

Прощайте, добрий наш синьйор Полішинель!

Полішинель. На все вам добре!

ЧЕТВЕРТИЙ ВИХІД БАЛЕТУ

Всі танцюють, радіючи з того, що одержали гроші.

ДІЯ ДРУГА

На сцені — кімната Аргана.

ЯВА 1

Клеант, Туанетта.

Туанетта (не впізнаючи Клеанта). Чого ви бажаєте, добродію?

Клеант. Чого я бажаю?

Туанетта. Ах, це ви! Який сюрприз! Навіщо ви прийшли сюди?

Клеант. Довідатися про свою долю, поговорити з коханою Анжелікою, упевнитись в її почуттях і запитати в неї, що вирішила вона з приводу того фатального шлюбу, про який мене сповістили.

Туанетта. Чудово… Але ж не можна отак зопалу говорити з Анжелікого: треба діяти обережно. Вам же сказали, що за нею стежать; не дозволяють їй ані з дому виходити, ані розмовляти з ким-небудь. Либонь, вам відомо, що тільки завдяки старій тітці, охочій до вистав, нам пощастило потрапити до театру, де й зародилося ваше кохання; ми, звичайно, нікому й слова не сказали про цю пригоду.

Клеант. Та я прийшов сюди не як Клеант і коханий Анжеліки, а як друг її вчителя музики. Він дозволив мені сказати, що він посилає мене замість себе.

Туанетта. Ось її батько. Вийдіть на хвильку: я скажу йому, що ви тут.

ЯВА 2

Арган, Туанетта.

Арган (гадаючи, що він сам, і не помічаючи Туанетти). Добродій Пургон загадав мені щоранку прогулюватися по кімнаті: пройти дванадцять разів туди і дванадцять разів сюди. Та тільки я забув його запитати, як треба ходити: вздовж кімнати чи впоперек…

Туанетта. Пане, тут один…

Арган. Говори тихо, негіднице! Ти розтрясла мені увесь мозок; наче й не знаєш, що з хворими треба тихо розмовляти.

Туанетта. Я хотіла вам сказати, пане…

Арган. Тихше, кажу тобі!

Туанетта. Пане… (Ворушить губами, вдаючи, що говорить).

Арган. Ну?

Туанетта. Я кажу вам, що…(Знову вдає, що говорить).

Арган. Що ти кажеш?

Туанетта (голосно). Я кажу: тут якийсь чоловік хоче вас бачити.

Арган. Нехай увійде.

Туанетта подає знак Клеантові, щоб той увійшов.

ЯВА 4

Арган, Клеант, Туанетта.

Клеант. Добродію…

Туанетта (до Клеанта). Не говоріть так голосно, бо розтрясете мозок у пана.

Клеант. Добродію, я в захваті, що ви підвелися з постелі і почуваєте себе краще.

Туанетта (прикидаючись обуреною). Як! Йому краще? Неправда! Наш пан завжди почуває себе погано.

Клеант. А я чув, що добродієві Арганові краще, і, як на мене, він добре виглядає.

Туанетта. "Добре виглядає", по-вашому? Навпаки! Наш пан виглядає дуже погано; то якісь нахаби набалакали вам, що йому краще. Йому ще ніколи не було так погано, як зараз.

Арган. Вона має рацію.

Туанетта. Він ходить, спить, їсть і п’є, як і кожен інший, а проте це не заважає йому бути дуже хворим.

Арган. Це правда.

Клеант. Добродію, мені дуже прикро це чути. Мене прислав до вас учитель співу панни вашої дочки; йому довелося виїхати на кілька днів на село, і він доручив мені як найближчому своєму другові продовжувати уроки з вашою дочкою. Він боїться, щоб під час перерви вона не забула всього, що вже вивчила.

Арган. Дуже добре. (До Туанетти). Поклич Анжеліку.

Туанетта. Я гадаю, пане, що краще провести добродія до її кімнати.

Арган. Ні. Поклич її сюди.

Туанетта. Та він же не зможе працювати з нею як слід, якщо їм заважатиме хтось сторонній.

Арган. Нічого, нічого.

Туанетта. Пане, це вас тільки схвилює; а треба ж уникати всього, що може вас збентежити і розтрясти вам мозок.

Арган. Аж ніяк, аж ніяк: я люблю музику і буду дуже радий, коли… А, та ось і вона! (До Туанетти). Піди подивися, чи вбралася моя дружина.

ЯВА 4

Арган, Анжеліка, Клеант.

Арган. Підійдіть сюди, моя доню. Ваш учитель музики виїхав на село, а цього добродія він прислав замість себе, щоб продовжити з вами уроки.

Анжеліка (впізнаючи Клеанта). О небо!

Арган. Що сталося? Чого ви так дивуєтесь?

Анжеліка. Це…

Арган. Що? Що вас так збентежило?

Анжеліка. Це, тату, надзвичайна пригода, такий збіг обставин…

Арган. Що таке?

Анжеліка. Я бачила сьогодні уві сні, що мені загрожувала страшна небезпека і що один юнак, надзвичайно подібний до цього добродія, врятував мене. Уявіть собі, як же я здивувалася, коли, прийшовши сюди, несподівано побачила того, хто мені снився цілу ніч.

Клеант. Щасливий той, хто володіє вашими думками чи то уві сні, чи то наяву, і я був би безмежно щасливий, коли б ви, потребуючи допомоги, вважали мене за достойного визволити вас із біди, бо немає нічого в світі, чого б я не зробив задля…

ЯВА 5

Арган, Анжеліка, Клеант, Туанетта.

Туанетта (до Аргана). Їй-право, пане, тепер я рішуче на вашому боці і зрікаюся всього, що я говорила вчора. До вас завітали добродій Діафуарус-батько й добродій Діафуарус-син, вони прийшли вас

провідати. Ну, та й зятя ж ви матимете! Зараз ви побачите такого красунчика, такого розумника — найрозумнішого в світі! Він промовив тільки два слова, а мене вже всю підхопило! Він і вашу дочку причарує, ось побачите!

Арган (до Клеанта, який вдає, що хоче вийти). Не тікайте, добродію. Бачте, я віддаю дочку мою заміж, і до неї саме завітав її наречений, якого вона ще ніколи не бачила.

Клеант. То забагато честі для мене, добродію, бути свідком такого приємного побачення.

Арган. Він син знаменитого лікаря. Весілля справимо за чотири дні.

Клеант. Чудово…

Арган. Сповістіть про це її вчителя музики, щоб він теж прибув на весілля.

Клеант. Обов’язково подам йому звістку.

Арган. І вас я теж запрошую.

Клеант. Ви робите мені надто велику честь.

Туанетта. З дороги, з дороги! Вже йдуть!

ЯВА 6

Добродій Діафуарус, Тома Діафуарус, Арган, Анжеліка, Клеант, Туанетта, лакеї.

Арган (прикладаючи руку до свого ковпака, не знімаючи його). Добродій Пургон, добродію, заборонив мені ходити з непокритою головою. Ви самі лікарі; ви знаєте, як це може тяжко відбитися на здоров’ї.

Добродій Діафуарус. Ми відвідуємо хворих, щоб допомагати їм, а не турбувати.

Арган і добродій Діафуарус говорять одночасно.

Арган. Я приймаю, добродію…

Добродій Діафуарус. Ми прийшли сюди, добродію…

Арган. … з великою радістю…

Добродій Діафуарус. … мій син Тома і я…

Арган… честь, що ви її мені робите…

Добродій Діафуарус. … засвідчити вам, добродію…

Арган. … І я хотів би…

Добродій Діафуарус. … наш захват…

Арган… особисто до вас завітати…

Добродій Діафуарус. … від тієї величезної ласки, що ви її нам робите…

Арган. … щоб запевнити вас у цьому…

Добродій Діафуарус. … виявляючи бажання прийняти нас…

Арган. … проте ви знаєте, добродію…

Добродій Діафуарус. … в лоно вашої високошановної…

Арган. … що таке бідолашний хворий…

Добродій Діафуарус. … високошановної родини…

Арган. … який може тільки…

Добродій Діафуарус. … і запевнити вас…

Арган. … сказати вам…

Добродій Діафуарус. … що в кожній справі, яка залежатиме від нашої професії…

Арган. … що він завжди шукатиме нагоди…

Добродій Діафуарус. … як і в усьому іншому…

Арган. … дати вам можливість упевнитися, добродію…

Добродій Діафуарус. … ми завжди будемо готові, добродію…

Арган. … що він увесь цілком до ваших послуг!

Добродій Діафуарус. … довести вам нашу ретельність. (До свого сина). Отже, Тома, підійдіть, виголосіть ваше привітання.

Тома Діафуарус (до добродія Діафуаруса). З батька починати?

Добродій Діафуарус. Так.

Тома Діафуарус (до Аргана). Добродію, я прийшов сюди, щоб привітати, визнати, возлюбити і вшанувати вас, як другого батька, але такого другого, якому — насмілюся запевнити! — я повинен завдячувати більше, ніж першому. Перший мене породив, але ви мене обрали. Він мене прийняв з необхідності; ви ж прийняли мене ласкаво з власного бажання. Все, що я маю від нього, е витвір його тіла; а те, що я дістаю від вас, є витвір вашої волі; і що духовні якості вищі за якості тілесні, то більше завдячую я вам, і то ціннішим є для мене майбутнє моє породичання з вами; заради нього я й прийшов нині до вас, щоб заздалегідь висловити вам за нього мою найпокірнішу подяку та найглибше моє шанування.

Туанетта. Хай живуть школи, з яких виходять такі мастаки!

Тома Діафуарус (до добродія Діафуаруса). Чи добре я сказав, мій батьку?

Добродій Діафуарус. Optime[6].

Арган (до Анжеліки). Ну ж бо привітайтеся з добродієм.

Тома Діафуарус. Поцілувати її?

Добродій Діафуарус. Так, так.

Тома Діафуарус (до Анжеліки). Пані, небо справедливо настановило вас за другу матір, бо…

Арган. Це не моя дружина; ви звертаєтеся до моєї дочки.

Тома Діафуарус. А де ж вона?

Арган. Вона зараз прийде.

Тома Діафуарус. Почекати на неї, мій батьку?

Добродій Діафуарус. Кажіть тим часом привітання нареченій.

Тома Діафуарус. Панно, подібно до того, як статуя Мемнона гармонійно бриніла, коли на неї падало сонячне проміння, так само оживаю і я від солодкого захоплення, коли з’являється сонце вашої краси; і як квіточка, що зветься геліотропом, як нам розповідають натуралісти, завжди повертає обличчя своє до сонця, так само і серце моє віднині завжди повертатиметься до променистих світил ваших очей, мов до свого єдиного полюса. Дозвольте ж мені, ясна панно, покласти в цей день на вівтар ваших принад, як жертву, моє серце, сповнене єдиного бажання мати високу честь — бути на все життя вашим, ясна панно, найшанобливішим, найпокірнішим та найвірнішим слугою й чоловіком.

Туанетта. Он воно що — наука! Яких ото мудрих речей можна навчитися говорити!

Арган (до Клеанта). Ну, що ви на це скажете?

Клеант. Скажу, що цей добродій творить чудеса і що коли він такий же добрий лікар, як і промовець, то вельми приємно бути його пацієнтом.

Туанетта. Атож. Це щось нечуване, якщо він так само чудово лікує хворих, як і виголошує свої промови!

Арган. Ей, мерщій крісло мені й стільці для всіх гостей!

Лакеї приносять крісло та стільці.

Сідайте тут, моя донечко. (До добродія Діафуаруса). Ви бачите, добродію, що всі в захваті від добродія вашого сина. Яке щастя бути батьком такого талановитого юнака!

Добродій Діафуарус. Не тому, що я його батько, добродію, а просто я маю всі підстави казати, що він мене дуже тішить. Всі ті, хто його знає, вельми його вихваляють, бо ж він таки й справді добрий хлопчина. Щоправда, ніколи не було в нього ані жвавої уяви, ані блискучого розуму, що ми їх спостерігаємо в деяких інших юнаків; але саме через це я ш чекав, що в нього обов’язково розів’ється розсудливість — якість, конче потрібна для нашої професії. Маленькою дитиною ніколи не був він, як то кажуть, ані жвавий, ані меткий. Він був завжди тихенький, спокійний, мовчазний, ніколи й рота не розтуляв, ніколи не бавився дитячими іграшками й не грався з іншими дітьми. Великої праці треба було докласти, щоб навчити його читати; в дев’ять років він ще й літер не знав. "Нічого, — думав я, — дерева, що пізно цвітуть, дають кращі плоди. Різьбити на мармурі багато важче, ніж на піску, але те, що на ньому вирізьблено, зберігається набагато довше, і ця нездатність до науки, ця млявість уяви є доказом майбутньої розсудливості". Коли я віддав його до школи, йому нелегко було вчитися, а проте він перемагав усі труднощі і його завжди хвалили за старанність та за терпіння. Нарешті в поті чола він досяг-таки свого: з честю одержав учений ступінь; і я можу сказати не вихваляючись, що протягом останніх двох років його практичних вправ жодний кандидат не мав більшого успіху на диспутах, ніж він. Тут він усім нагнав доброго страху, і не минає жодного засідання, на якому б він вельми завзято не обстоював протилежної думки. Він незламний у суперечці, непохитний, мов турок, у своїх принципах, ніколи не відстукається від своїх міркувань і обстоює кожне своє твердження з допомогою найхитріших вивертів логіки. Але особливо подобається мені в ньому те, що він, за моїм прикладом, сліпо вірить нашим стародавнім учителям і не надає ніякої ваги, навіть слухати не хоче про так звані відкриття нашого віку щодо кровообігу та про все інше, подібне до того.

Тома Діафуарус. (витягаючи з кишені товстий рукопис і подаючи його Анжеліці). Проти послідовників теорії кровообігу я написав і захистив дисертацію, що її оце, з дозволу (вклоняючись Арганові) високоповажного добродія, я насмілюсь презентувати ясній панні як шанобливий дар перших плодів моєї розумової діяльності.

Анжеліка. Добродію, мені це ні до чого, я на таких речах зовсім не розуміюсь.

Туанетта (беручи рукопис). Давайте, давайте! Нічого… в господарстві все згодиться: ми її почепимо на стіну замість картини.

Тома Діафуарус (знову вклоняючись Арганові). Крім того, теж з дозволу шановного добродія, я маю за честь запросити вас завітати цими днями для розваги на розтин жіночого трупа; я там буду давати пояснення.

Туанетта. Чудова розвага! Звичайно люди водять своїх коханих до театру; але дати нагоду помилуватися розтином трупа — це, безперечно, далеко галантніше.

Добродій Діафуарус. Що ж до якостей, які конче потрібні для шлюбу та для продовження роду, то запевняю вас, що, за даними медицини, він має їх удосталь. У нього пречудово розвинена здібність до дітородіння, і темперамент у нього саме такий, як і треба, щоб народжувати здорових дітей.

Арган. А чи не збираєтеся ви, добродію, поклопотатися за нього при дворі й здобути йому посаду придворного лікаря?

Добродій Діафуарус. Відверто вам кажучи, служба при вельможних особах ніколи мене не вабила, і я завжди вважав, що найкраще для нашого брата водитися із звичайного публікою. З простими людьми порозумітися легко! Ви ні перед ким не відповідаєте за ваші вчинки; що

б там не сталося, вас це не обходить, якщо ви додержували всіх правил науки, А з вельможними лихо, та й годі! Коли вони занедужують, то категорично вимагають, щоб лікарі конче їх виліковували.

Туанетта. От чудасія! Справді, яке зухвальство — вимагати, щоб добродії лікарі їх виліковували! Та хіба ж вони вас задля того при собі тримають? Ваша справа тільки брати з них гроші за візити та складати рецепти й приписувати їм лікування, а вони вже нехай собі видужують, якщо зможуть.

Добродій Діафуарус. Атож. Ми повинні тільки додержувати правил медицини.

Арган (до Клеанта). Добродію, нехай моя донечка проспіває щось перед гостями.

Клеант. Я чекав вашого наказу, пане; мені спало на думку запропонувати панночці проспівати зі мною одну сценку з нової опери, щоб розважити товариство. (До Анжеліки, подаючи їй ноти). Прошу вас, ось ваша партія.

Анжеліка. Моя партія?

Клеант (стиха до Анжеліки). Не відмовляйтесь, будьте ласкаві, і дозвольте мені пояснити вам, яку сцену ми маємо співати. (Голосно). Голос у мене поганенький, але на це його стане, і, я сподіваюсь, шановне панство пробачить мені ласкаво, — адже ж я буду тільки підспівувати панні.

Арган. А вірші путящі?

Клеант. Це, власне, маленька імпровізація; визначуєте лише ритмічну прозу або щось подібне до вільних віршів, що їх кохання й

неминуча потреба вкладають в уста двох людей, які говорять про речі, що їх хвилюють, причому говорять експромтом.

Арган. Чудово! Послухаємо.

Клеант. Ось зміст цієї сцени. Один пастух був у захваті від приємної вистави, аж раптом його увагу привернув до себе якийсь шум за кілька кроків від нього. Він повертається й бачить, що якийсь брутальний пройдисвіт ображає зухвалими словами пастушку. Пастух зразу ж стає на захист тієї статі, якій усі чоловіки повинні виявляти повагу; потім, покаравши зухвальця, він підходить до пастушки і бачить, що з напрочуд гарних очей тієї молодої дівчини спливають найчистіші сльози-перлини. "Ах! сказав він сам до себе, — як можна кривдити таке чарівне створіння? Де той нелюд, де той варвар, якого б не зворушили такі сльози?" Наш пастух намагається спинити ті сльози, а вони ж його так причаровують!.. А мила пастушка поривається тим часом подякувати йому за ту невеличку послугу і робить це так чарівливо, так ніжно й так палко, що пастух не має сили боротись; і кожне її слово, кожен погляд — вогненна стріла, що проймає йому серце. "Що може бути гідним, — думає він, — таких любих, таких ласкавих слів подяки! Чого б не зробила людина, якої послуги, на яку б небезпеку не наразила вона себе з радістю, аби тільки викликати хоч на єдину мить зворушливі почуття такої лагідної, такої вдячної душі?" Вистава, що цікавила його раніше, перестала привертати його увагу; а проте він шкодує, що вона надто коротка, бо кінець її розлучає пастуха з коханою пастушкою. І з тієї першої зустрічі, з тієї першої хвилини його, серце опановують такі почуття, які звичайно визрівають тільки протягом багатьох років. Він уже відчуває пекельний біль розлуки; він уже нудьгує, не бачачи тієї, яку він бачив так мало. Він вигадує всілякі засоби, щоб іще раз побачити ту, що про неї і вночі і вдень плекає у своєму серці солодку мрію, але тяжка неволя, в якій тримають його пастушку, стає йому на перешкоді. Сила його пристрасті примушує його зважитися на освідчення й посвататися до коханої красуні, без якої він уже не може жити; йому, вдається переслати їй записку і він дістає від неї згоду. Але в той самий час його сповіщають, що батько тієї красуні обіцяв її іншому і що все вже

готове для весілля. Уявіть, який жорстокий удар для змученого серця бідного пастуха! Його гнітить смертельна туга; жахлива думка — побачити свою кохану в обіймах іншого — мучить його, не дає йому спокою! Його розпачливе кохання підказує йому засіб, яким чином пробратися в оселю пастушки, щоб довідатись про її почуття та почути від неї вирок, якому він змушений буде підкоритися. Там готуються до того, що так невимовно його жахає. Там бачить він, як з’являється негідний суперник, що його батьківська примха ставить на перешкоді їхньому коханню. Він бачить, як тріумфує отой кумедний суперник поруч любої пастушки, наче він уже здобув перемогу. І все це сповнює його такого гніву, що він ледве стримується. Він кидає сумні погляди на ту, яку він так палко кохає: його повага до неї та присутність її батька дозволяють йому розмовляти з нею тільки очима. Але зрештою порив пристрасті перемагає, і він говорить так. (Співає).

Стражданням вже серце повне вщерть!

Мовчати більше я не смію…

Філісо, люба, дай надію,

Що жде мене: життя чи смерть?

Анжеліка (співає).

Погляньте, любий, як страждаю,

Як сум мене тяжкий повив.

Я зводжу очі, я зітхаю…

Це скаже вам усе й без слів.

Арган. Ого! Я й не думав, що моя дочка така вправна учениця; гляньте-бо, як співає з першого читання і не помиляється.

Клеант.

Моя коханая Філісо,

Невже ж та правда, що Тірсіса

Чекає щастя неземне,

Що в серці він твоїм живе?

Анжеліка.

О, критись більше не здолаю…

Тірсісе, я тебе кохаю!

Клеант.

О слово щастя, слово раю!

Ще раз скажи, ще раз промов,

Щоб я почув те слово знов…

Анжеліка.

Тірсісе, я тебе кохаю!

Клеант.

Ще раз, Філісо, ще, кохана…

Анжеліка.

Кохаю я…

Клеант.

О, безнастанно

Кажи, кажи… хоч сто разів,

Щоб чув я звук солодких слів!..

Анжеліка.

Вір, Тірсісе, я кохаю…

Я люблю тебе без краю!

Клеант.

О боги й королі, ви світ і всі народи

Під берлом маєте своїм, —

Не може щастя ваше зроду

Зрівнятися тепер з моїм!

Та думка темна серце крає:

Розрадника передчуваю...

Анжеліка.

О, він мені — як чорна хмара!

Ненавиджу його і я...

Його присутність — смерть моя!

Найтяжча кара!

Клеант.

Проте ваш батенько дає йому надію...

Анжеліка.

Ні, краще смерть собі я заподію,

А з нелюбом не стану під вінець.

Якщо не ти — життю кінець!

Арган. А що ж каже батько на все це?

Клеант. Він не каже нічого.

Арган. Та й дурний же той батько, що слухає таке безглузде базікання і нічого не каже!

Клеант (хоче співати далі).

Моя кохана…

Арган. Ні, ні! Досить! Ця комедія дає дуже поганий приклад. Пастух Тірсіс — зухвалий хлопчисько, а пастушка Філіса — безсоромниця, якщо говорить такі речі в присутності свого батька. (До Анжеліки). А покажіть-но мені ноти. Стривайте, стривайте, а де ж ті слова, що ви їх співали? Тут же самі тільки ноти.

Клеант. Хіба ж ви не знаєте, добродію, що останнім часом винайшли спосіб писати й слова нотними знаками?

Арган. Чудово! На все вам добре! Прощавайте, добродію! Ми б легко обійшлися і без вашої зухвалої опери.

Клеант. Я сподівався вас розважити…

Арган. Дурницями не розважають. А ось і моя дружина!

ЯВА 7

Беліна, Арган, Анжеліка, добродій, Діафуарус, Тома Діафуарус, Туанетта.

Арган. Кохана моя, ось син добродія Діафуаруса.

Тома Діафуарус. Пані, небо справедливо вчинило, настановивши вас за другу матір, бо з вашого обличчя видно…

Беліна. Добродію, я в захваті, що маю честь вітати вас у себе.

Тома Діафуарус. Бо з вашого обличчя видно… бо з вашого обличчя видно… Пані, ви мені перебили посеред фрази, і я забув, що далі…

Добродій Діафуарус. Тома, ви договорите іншим разом.

Арган. Друже мій, як шкода, що ви не прийшли сюди раніше.

Туанетта. Ах, пані! Ви багато втратили, пропустивши другого батька, статую Мемнона та квіточку, що зветься геліотропом!

Арган. Ну, донечко моя, тепер подайте руку цьому паничеві і заприсягніться, йому на вірність, як майбутньому вашому чоловікові.

Анжеліка. Тату!

Арган. Ну, що "тату"? Що там іще?

Анжеліка. Благаю вас, не поспішайте! Дайте нам принаймні хоч якийсь час, щоб познайомитись як слід; нехай у нас зародиться та взаємна прихильність, без якої не може бути Щасливого шлюбу.

Тома Діафуарус. Щодо мене, панно, то в мені вона вже зародилася, і мені нема чого довше чекати.

Анжеліка. Але я не поспішаю так, як ви, добродію, і повинна вам сказати, що ваші гарні якості ще не справили на мене великого враження.

Арган. О! Гаразд, гаразд, усе це встигне з’явитися свого часу, коли ви побереteся.

Анжеліка. Ах, таточку, благаю вас, дайте мені час подумати! Шлюб — це пута, і їх не слід надівати силою на серце. Якщо цей добродій — людина. шляхетна, він і сам, звичайно, не захоче одружитися з дівчиною, що віддалася б йому не з своєї волі.

Тома Діафуарус. Nego consequentiam[7], панно; я можу бути шляхетною людиною, а проте з подякою прийняти вас із рук вашого шановного батька.

Анжеліка. Негідний спосіб — примусити кохати себе силою.

Тома Діафуарус. Нам відомо з книг, панно, що за давніх часів існував звичай викрадати наречених з рідної оселі для того, щоб не здавалося, що вони з власної волі потрапляють в обійми чоловіків.

Анжеліка. Давні часи, добродію, — то давні часи, а ми — люди сучасні. Прикидання — річ зовсім зайва за нашої доби, і, коли шлюб нам до серця, ми любісінько виходимо заміж і з власної охоти. Потерпіть трохи; якщо ви мене любите, добродію, ви повинні бажати всього того, чого бажаю і я.

Тома Діафуарус. Так, панно, але оскільки це не шкодитиме інтересам мого кохання...

Анжеліка. Але найвищий доказ кохання — це покора перед волею того, кого кохаєш.

Тома Діафуарус. Distinguo[8], панно! У тому, що не стосується володіння коханою істотою, — concedo[9], але в тому, що стосується, — nego[10].

Туанетта (до Анжеліки). Даремно сперечаєтесь. Цей добродій зовсім недавнечко закінчив школу, і вам за ним однаково не угнатися. Навіщо й справді опинатись і відмовлятись від слави зробитися членом медичного факультету?

Беліна. Чи не запав їй часом хтось у голову?

Анжеліка. А коли б і так, пані, повірте, що це цілком могли б дозволити і здоровий розум, і чеснота.

Арган. Нічого казати! Добру ж роль я в цьому граю!

Беліна. Коли б я була на вашому місці, мій друже, я б не силувала її виходити заміж; я знаю, що б я зробила.

Анжеліка. Я знаю, що ви хочете сказати, пані, знаю також і всю вашу добрість до мене; але, можливо, поради ваші не будуть такими вдалими, щоб їх послухатись.

Беліна. Звичайно, такі розумні й такі доброчесні дівчата, як ви, нехтують покорою й слухняністю перед волею своїх батьків. Це було добре за давніх часів.

Анжеліка. Обов’язок дочки має свої межі, пані. Ні розум, ні закони не вимагають від нас, щоб ми підкоряли йому все без винятку.

Беліна. Тобто ви тільки й думаєте про шлюб, але волієте вибрати собі чоловіка на свій смак.

Анжеліка. Якщо мій батько не хоче віддати мене за того, хто мені подобається, я благатиму його принаймні не силувати мене йти за того, кого я не можу кохати.

Арган. Панове, прошу пробачення за цю прикру сцену.

Анжеліка. У кожного, хто бере шлюб, є своя мета. Щодо мене, то я хочу мати чоловіка тільки для того, щоб ціле життя моє щиро й віддано його кохати; а через те, признаюся вам, я ставлюся до цього з певною обачністю. Є багато дівчат, які виходять заміж лише для того, щоб звільнитися від гніту своїх батьків, стати самостійними і робити все, що їм заманеться. А є й такі, шановна пані, що бачать у шлюбі лише

комерційну угоду, що виходять заміж, сподіваючись одержати від чоловіка спадщину і розбагатіти після його смерті. Вони без усякого сорому перебігають від одного чоловіка до другого, щоб захопити якнайбільше добра. Такі особи, певна річ, не дуже перебирають, і їм однаково, за кого вийти заміж.

Беліна. Ви нині дуже красномовні! Хотіла б я тільки знати, що ви хочете цим сказати?

Анжеліка. Я, пані? Тільки те, що я сказала.

Беліна. Ви такі дурні, моя люба, що стаєте нестерпною.

Анжеліка. Ви, мабуть, бажаєте, пані, щоб я у відповідь казала вам нечемні речі? Але попереджаю вас, що я не зроблю вам цієї приємності.

Беліна. Ніщо не може зрівнятися з вашим зухвальством.

Анжеліка. Ні, пані, хоч би що ви казали.

Беліна. У вас якась безглузда гордість, якась нахабна самовпевненість, що примушує всіх тільки знизувати плечима.

Анжеліка. Хоч би що ви казали, пані, ви не виграєте нічого. Наперекір вам я зостануся розважною. А щоб ви перестали сподіватись, що доб’єтеся того, чого вам так хочеться, я звільняю вас від моєї присутності і залишаю вас.

ЯВА 8

Арган, Беліна, добродій Діафуарус, Тома Діафуарус, Туанетта.

Арган (до Анжеліки, що виходить). Слухай, ти! Вибирай одне з двох: або за чотири дні ти станеш з оцим добродієм до шлюбу, або готуйся в монастир. (До Беліни). Не турбуйтесь: я її приберу до рук.

Беліна. Мені дуже прикро, що я вас залишаю, мій хлопчику, але я маю пильну справу в місті. Я швидко повернуся.

Арган. Ідіть, моя кохана; та зайдіть до вашого нотаря, нехай він приготує те, про що ми говорили.

Беліна. Прощавайте, мій любий.

Арган. Прощавайте, моя кралечко.

ЯВА 9

Арган, добродій Діафуарус, Тома Діафуарус, Туанетта.

Арган. Як ця жінка мене любить… Просто неймовірно!

Добродій Діафуарус. Добродію, дозвольте нам попрощатися з вами.

Арган. Будьте ласкаві, добродію, скажіть, якої ви думки про стан мого здоров’я?

Добродій Діафуарус (мацаючи пульс Арганові), Ну ж бо, Тома, візьміть другу руку добродія Аргана: подивимось, чи добре ви розумієтеся на пульсі. Quid dicis?[11]

Тома Діафуарус. Dico[12], що пульс добродія Аргана такий, як у хворої людини.

Добродій Діафуарус. Добре.

Тома Діафуарус. Що він твердуватий, щоб не сказати твердий.

Добродій Діафуарус. Дуже добре.

Тома Діафуарус. Нерівний.

Добродій Діафуарус. Bene.[13]

Тома Діафуарус. І навіть трохи підстрибує.

Добродій Діафуарус. Optime.

Тома Діафуарус. Що означає розлад спленічної паренхіми, тобто селезінки.

Добродій Діафуарус. Чудово.

Арган. Ні, добродій Пургон каже, що в мене хвора печінка.

Добродій Діафуарус. Авжеж! Кажучи "паренхіма", ми маємо на увазі і те, й друге, бо між ними існує тісний зв’язок через vas breve[14], шлункові проходи і часто жовчні протоки. Мабуть, він приписує вам їсти багато смаженого?

Арган. Ні, тільки варене.

Добродій Діафуарус. Атож, атож! Смажене, варене — то однакові речі. Він вас лікує досконало, ви в добрих руках.

Арган. Добродію, а скільки дрібочків солі треба класти в яйце?

Добродій Діафуарус. Шість, вісім, десять — парні числа, а в ліках — завжди непарні числа.

Арган. До побачення, добродію.

ЯВА 10

Беліна, Арган.

Беліна. Перед тим, як вийти з дому, я зайшла ще раз до вас, мій хлопчику, щоб сказати вам одну річ, — на це треба звернути особливу увагу! Коли я проходила повз кімнату Анжеліки, то побачила в неї молодого мужчину, який відразу ж утік, тільки-но мене запримітив.

Арган. Молодий мужчина в кімнаті з моєю дочкою?

Беліна. Так. Ваша маленька дочка Луїзон була з ними і може вам дещо про це розказати.

Арган. Пришліть її до мене, моя кохана, пришліть її до мене! Ах, негідниця! (Сам). Тепер мене вже не дивує її упертість.

ЯВА 11

Арган, Луїзон.

Луїзон. Чого вам треба, таточку? Мамуня сказала мені, що ви мене кликали.

Арган. Так. Ідіть-но сюди. Ближче. Поверніться. Підведіть очі. Дивіться на мене. Ну?

Луїзон. Що, таточку?

Арган. Ну ж бо!

Луїзон. Що?

Арган. Ви нічого не маєте мені, сказати?

Луїзон. Якщо хочете трохи розважитись, я розкажу вам казочку про Ослячу Шкуру або байку про Ворону й Лисицю, яку я недавно вивчила.

Арган. Я не про це питаю.

Луїзон. То про що ж?

Арган. Ах, та й хитре ж дівчисько! Адже ж ви добре знаєте, що я хочу сказати!

Луїзон. Пробачте, таточку.

Арган. Оце так ви мене слухаєтесь?

Луїзон. А що?

Арган. Хіба ж я вам не загадував приходити й розповідати мені про все, що б ви не побачили?

Луїзон. Так, таточку.

Арган. А ви це виконували?

Луїзон. Так, таточку. Я завжди розповідала вам про все, що бачила.

Арган. А сьогодні ви нічого не бачили?

Луїзон. Нічого, таточку.

Арган. Нічого?

Луїзон. Нічого, таточку.

Арган. Напевне?

Луїзон. Напевне.

Арган. Он як? Ну, то я вам дещо покажу.

Луїзон (побачивши, що Арган узяв різки). Ай, таточку!

Арган. Ага-а, брехухо! Ви не хочете мені розповісти, що бачили в кімнаті вашої сестри мужчину?

Луїзон (плачучи). Таточку!

Арган (беручи Луїзон за руку). Оце відучить вас брехати.

Луїзон (падаючи навколішки). Ах, таточку, пробачте! Сестричка мені заборонила вам казати, але я вам усе розповім.

Арган. Спершу я вас виб’ю різками за те, що ви збрехали. А далі — побачимо.

Луїзон. Вибачте, таточку!

Арган. Ні-ні.

Луїзон. Любий таточку, не бийте мене!

Арган. Відшмагаю.

Луїзон. Бога ради, таточку, не бийте!

Арган (заміряючись). Нічого, нічого!

Луїзон. Ах, таточку, ви мене поранили!.. Постривайте... Я вмираю... (Прикидається мертвою).

Арган. Ай! Що таке? Луїзон, Луїзон! Ах, боже мій! Луїзон! Ах, донечко моя! Ах, я нещасний! Моя бідна дочка померла! Що я наробив, негідний? Ах, кляті різки! Хай їм чорт, отим різкам! Ах, бідна ж моя донечка, бідна моя манесенька Луїзон!

Луїзон. Ну-ну, не побивайтеся так, таточку: я ще не зовсім померла.

Арган. Іч, яка хитра! Ну, нехай, — цим разом я вам дарую, але щоб ви мені всю правду розказали.

Луїзон. О так, таточку!

Арган. Глядіть же, кажіть правду, бо ж мій мізинець геть-чисто все знає і скаже мені, якщо ви збрешете.

Луїзон. Таточку, тільки ж ви не кажіть сестричці, що я вам сказала.

Арган. Ні-ні.

Луїзон (спершу озирнувшись, чи хтось не підслухає). Бачте, таточку, до сестрички в кімнату зайшов якийсь юнак, коли я там була.

Арган. Ну?

Луїзон. Я запитала в нього, чого йому треба, а він сказав, що він її вчитель співу.

Арган (набік). Те-те-те! Он воно що! (До Луїзон). Ну, а далі?

Луїзон. Потім прийшла сестра.

Арган. Ну, а далі?

Луїзон. Вона йому сказала: "Ідіть, ідіть, ідіть! Боже мій, ідіть! Ви мене доводите до відчаю!.."

Арган. Ну, а далі?

Луїзон. А він не хотів від неї йти.

Арган. Що ж він їй казав?

Луїзон. Багато; я всього й не пригадаю.

Арган. Наприклад?

Луїзон. Він казав їй і те, і се, і що він дуже її любить, і що вона найкраща за всіх на світі...

Арган. А потім?

Луїзон. А потім він упав перед нею навколішки.

Арган. А потім?

Луїзон. А потім він почав цілувати їй руки.

Арган. А потім?

Луїзон. А потім мамуня підійшла до дверей, і він утік.

Арган. І більше нічого не було?

Луїзон. Нічого, таточку.

Арган. А проте мій мізинець щось шепоче. (Підносить пальця до вуха). Стривайте! Що? Ага-а! Так? Ой-ой! Ось мій мізинець каже мені, що ви ще дещо бачили, та мені про те не сказали.

Луїзон. Ах, таточку! То ваш мізинець — брехун, коли так.

Арган. Глядіть лишень!

Луїзон. Ні, таточку, не вірте йому: він бреше, запевняю вас.

Арган. Ну, добре, добре, там побачимо. Тепер ідіть та придивляйтеся до всього гарненько. Ідіть! (Сам). Ах! Та й діточки ж тепер повелися! Ой, скільки клопоту, скільки клопоту! Мені ніколи навіть подумати про свою хворобу… Далебі, не витримаю… знемагаю… (Падає в крісло).

ЯВА 12

Беральд, Арган.

Беральд. Ну що, брате? Що чувати? Як ся маєте?

Арган. Ох, братику, дуже погано!

Беральд. Як! Дуже погано?

Арган. Так. Я страшенно підупав на силі.

Беральд. Це неприємна штука.

Арган. Мені навіть розмовляти важко.

Беральд. А я прийшов оце, брате мій, запропонувати вам партію для моєї небоги Анжеліки.

Арган (роздратовано схоплюючись з крісла). Брате мій, не кажіть мені нічого про цю негідницю! Це погане, зухвале, безсоромне дівчисько! Я віддам її у монастир, і то не пізніше як завтра чи післязавтра.

Беральд. Оце добре! Я дуже тішуся, що сили. повертаються до вас потроху й що мій візит пішов вам на користь. Ну, та про справи поговоримо згодом. А тим часом я хочу запропонувати вам одну цікаву розвагу, яка, сподіваюсь, розвіє ваш сум і піднесе вам настрій, а це сприятиме тій справі, що про неї я маю з вами поговорити. По дорозі сюди я зустрів і привів до вас гурт циган, переодягнених маврами, що добре танцюють і співають; я певний, що це вас потішить і вельми сприятиме вашому здоров’ю, — не те що приписи добродія Пургона. Ходім!

Друга інтермедія

Брат Аргана, щоб його розважити та звеселити, приводить до нього циган та циганок, одягнених маврами; вони танцюють і співають.

Перша мавританка.

О молодість кохана,

Весна не верне знов…

І зникнуть, як омана,

І радість, і любов!

Лови ж без упину

Щастя хвилину!..

Все забувай, —

Кохай, кохай!

Найкращі втіхи світу

Без полум’я жаги —

Журбою оповиті

І нам недорогі.

О молодість кохана,

Весна не верне знов…

І зникнуть, як омана,

І радість, і любов!

Лови ж без упину

Щастя хвилину!..

Все забувай, —

Кохай, кохай!

Краса з часом зникає,

Прийде страшна зима...

І щастя там вмирає,

Кохання де нема...

О молодість кохана,

Весна не "верне знов...

І зникнуть, як омана,

І радість, і любов!

Лови ж без упину

Щастя хвилину!..

Все забувай, —

Кохай, кохай!

ПЕРШИЙ ВИХІД БАЛЕТУ

Танок циган і циганок.

Друга мавританка.

Коли кохання нас охопить жар,

Не кличте розум на пораду.

Не знищить він кохання чар

І полум’я святою знаду.

Даремні розуму слова —

Кохання душу порива!

Третя мавританка.

Кохання чисте, чарівне,

Його ми подихом щасливі;

Воно ніколи не мине,

Коли коханець незрадливий.

А зрадив він — і горе, й жах,

І гасне сонце в небесах!

Четверта мавританка.

Не зрада милого ламає

Нам все буття;

Кохання в серці ще палає —

І кров’ю серце нам спливає

Усе життя!

Друга мавританка.

Що має, що ж мусить робити

Душа — розхвильоване море?

Четверта мавританка.

Коханню безвладно скоритись,

Хоч ждуть її сльози та горе?

Усі разом.

Так, так! Віддаймося коханню,

Його свавільній насолоді,

Його капризам і лагоді,

Хоч є в нім сльози, є страждання!

Та що всі муки, зрада, лихо,

Коли така в ньому утіха!

ДРУГИЙ ВИХІД БАЛЕТУ

Всі маври танцюють разом і примушуть плигати мавп, яких вони поприводили з собою.

ДІЯ ТРЕТЯ

ЯВА 1

Беральд, Арган, Туанетта.

Беральд. Ну як, брате мій? Що ви скажете? Це трохи краще, ніж доза касії. Чи не так?

Туанетта. Гм… Добряча доза касці — теж добра штука!

Беральд. Ну що ж! Чи не поговоримо тепер про наші справи?

Арган. Заждіть трохи, брате мій; я зараз повернуся.

Туанетта. Візьміть же вашого ціпка, пане, — ви й забули, що не можете без нього ходити.

Арган. Твоя правда.

ЯВА 2

Беральд, Туанетта.

Туанетта. Будьте такі ласкаві, поклопочіться ж про вашу небогу.

Беральд. Я все зроблю, щоб добитися того, чого вона бажає.

Туанетта. Треба конче перешкодити цьому безглуздому шлюбові, якого він убгав собі в голову. Я вже думала: непогано було б роздобути нам такого лікаря, який би нас підтримав і відвернув його від Пургона, довівши, що Пургонове лікування нічого не варте; але через те, що в нас немає підходящої для цього людини, то я й надумала один фокус, щоб пожартувати з нього і зарадити справі.

Беральд. Який же то?

Туанетта. Вигадка дотепна. Не скажу, що це буде щось розумне, а проте дуже веселе, якщо мені пощастить зробити все так, як я хочу. Полишіть це на мене. А ви починайте діяти з вашого боку. Та ось і він сам.

ЯВА 3

Арган, Беральд.

Беральд. Перш за все, брате, чи дозволите ви мені просити вас не гарячкувати під час нашої розмови?

Арган. Гаразд, обіцяю.

Беральд. Відповідати спокійно, не дратуючись, на те, що я вам казатиму?

Арган. Добре.

Беральд. І обміркувати зі мною спокійно ті справи, про які я маю з вами поговорити?

Арган. Боже мій! Ну добре вже, добре! Навіщо така довга передмова!

Беральд. Скажіть мені, брате, чому це ви, маючи такі великі достатки і тільки одну дочку, — малої я не рахую — чому, кажу я, ви задумали віддати її в монастир?

Арган. Скажіть мені, брате, а чому я господар у моїй родині і можу робити все, чого б не схотів?

Беральд. Звичайно, це ваша дружина дає вам такі милі поради, щоб позбутися таким чином обох ваших дочок, і я не маю сумніву, що з почуття милосердя вона була б у захваті, коли б вони обидві зробилися добрими черницями.

Арган. Ага-а, он воно що! За мою бідну дружину взялися! Вона — найперша причина всього лиха! Всі проти неї!

Беральд. Ну, гаразд, брате, облишмо її. Я згоден, що ця жінка сповнена найкращих намірів щодо вашої родини і зовсім безкорислива, згоден, що ця жінка оточує вас найніжнішою увагою, а дітей ваших так любить і така до них добра, що аж не віриться, — все це цілком справедливо. Не будемо про неї говорити й вернімося до вашої дочки. З яких саме міркувань, брате мій, хочете ви віддати її за сина лікаря?

Арган. Аз тих міркувань, брате, що хочу придбати собі такого зятя, який мені потрібний.

Беральд. Але ж вашій дочці він зовсім не потрібний, брате мій; для неї саме нагодилася партія далеко більш підходяща.

Арган. Дуже можливо; проте моя партія, брате, більш підходяща для мене.

Беральд. Та кому ж має підходити той чоловік, що за нього вона віддається, для кого ж він, брате, — для неї чи для вас?

Арган. Він і для неї, і для мене, брате. Я хочу мати в моїй родині таких людей, які мені потрібні.

Бералъд. Виходить, коли б ваша маленька дочка була дорослою, то ви віддали б її за аптекаря?

Арган. А чому б то й ні?

Бералъд. Чи вам ото не набридли ще він ваші лікарі та аптекарі?.. Та коли ж ви нарешті перестанете вважати себе за хворого наперекір людям і природі?

Арган. Що ви хочете цим сказати, брате?

Бералъд. Хочу сказати, брате, що я не знаю людини, яка була б менше хвора, ніж ви, і що я сам хотів би мати таке здоров’я, як ваше. Та ви ж здоровісінькі! А що в вашому організмові все як слід, доводить ще й те, що, незважаючи на ваші зусилля, й турботи, ви все ще не зруйнували дощенту вашої здорової натури і не здохли від різних ліків, якими вас так ретельно напихають.

Арган. А чи знаєте ви, брате, що мене тільки це й підтримує? Добродій Пургон каже, що без його дбайливого догляду я й трьох днів не прожив би.

Бералъд. Глядіть, його догляд і турботи відправлять вас зрештою на той світ.

Арган. Поговорімо, брате, серйозно. Виходить, ви зовсім не вірите в медицину?

Бералъд. Ні, брате, і не бачу потреби вірити в неї, щоб бути здоровим.

Арган. Як! Ви не вірите в істину, утверджену століттями, в істину, що її завжди шанував цілий світ?

Бералъд. Не тільки не вірю в неї, але й вважаю, — це між нами, звичайно, — вважаю її за найбільше людське безумство; і якщо подивитися на речі з філософської точки зору, то, на мою думку, немає нічого безглуздішого, ніж це шахрайство, немає нічого кумеднішого, ніж така людина, що має претензію лікувати іншу.

Арган. А чому ж ви, брате, не хочете припустити, щоб одна людина могла вилікувати іншу?

Бералъд. А тому, брате, що пружини нашого механізму — це поки що таємниця, в якій люди анічогісінько не тямлять: природа наклала нам на очі пов’язки надто щільно, щоб можна було крізь них щось роздивитися.

Арган. То, на вашу думку, лікарі нічого не знають?

Бералъд. Навпаки, брате, вони знають силу гуманітарних наук, уміють чудово розмовляти латиною, вміють називати всі хвороби по-грецькому, визначати їх та кваліфікувати; але щодо того, щоб їх лікувати, — от саме цього вони й не вміють.

Арган. А все ж треба погодитись, що на цій справі лікарі знаються краще за інших.

Бералъд. Вони знають, брате мій, тільки те, що я вам сказав, а цим небагато вилікуєш. Уся перевага їхньої науки полягає у пишномовній нісенітниці, у вченому базіканні, яке видає нам слова за діло і обіцянки за справжню допомогу.

Арган. Але ж кінець кінцем, брате, є люди не менш розумні й досвідчені, ніж ви, а проте ми бачимо, що, занедужавши, всі вони звертаються до лікарів.

Беральд. Це лише доводить людську слабість, а зовсім не серйозне, значення медицини.

Арган. Та не може ж того бути, щоб лікарі не вірили в серйозність своєї науки, коли вони користуються з неї для себе.

Беральд. Так, це через те, що багато з них помиляються, як і більшість людей, і з тієї загальної помилки мають для себе зиск, а інші хоч і, мають зиск, але самі не помиляються. Ваш добродій Пургон, наприклад, робить усе з щирим серцем: це лікар від голови до п’ят; це людина, що вірить у свої правила більше, ніж у всі математичні істини, і вважає за злочин кожну спробу в них розібратися; він не вбачає в медицині нічого неясного, нічого сумнівного, нічого складного; з запалом упередженого переконання, з непохитною твердою вірою, з грубою прямотою здорового розуму приписує він. на всі боки свої проносні та кровопускання і нічогісінько не бере до уваги. На нього не можна навіть гніватися за все те, що він може зробити з людиною. Щиро бажаючи вам добра, він може загнати вас на той світ і занапастить вас точнісінько так, як занапастив би свою жінку, своїх дітей, навіть і себе самого, коли б виникла у тому потреба.

Арган. Ну, брате мій, ви давно вже почали на нього зуби гострити. Але вернімося до нашої справи. Що ж маємо робити, коли людина заслабне?

Беральд. Нічого, брате.

Арган. Нічого?

Беральд. Нічого. Треба тільки залишатися спокійним. Природа, якщо їй не заважати, сама поступово все впорядкує. То лише наш неспокій та тривога, наше нетерпіння псують усе чисто; і майже всі люди вмирають від лікування, а не від хвороби.

Арган. Але ж треба погодитися з тим, брате, що природі можна певними засобами подати допомогу.

Беральд. Боже мій! Брате, та все це — чистісінькі фантазії, ми любимо ними себе потішати. За всіх часів люди вигадували собі щось втішне, і ми в це віримо, бо воно нам приємне і всім нам хочеться, щоб воно було правдою. Коли лікар обіцяє допомогти вашому організмові, полегшити йому роботу, звільнити його від того, що йому "шкідливе, і дати йому те, чого йому бракує, вигоїти його, відновити його нормальне функціонування; колії він каже вам, що зможе очистити вам кров, вилікувати нутрощі та мозок, заспокоїти селезінку, зцілити хворі легені, підлатати печінку, зміцнити серце, зберегти нормальну кількість внутрішнього тепла в організмові і, нарешті, коли він запевняє вас, що йому відома таємниця, як продовжити життя на багато років, — знайте, що то він лише розповідає вам медичний роман. А коли доходить до діла, то ви ясно бачите, що нічого в того лікаря не виходить, і ви немов прокидаєтеся після чарівного сну, який залишає вам тільки почуття досади, що ви в усе це повірили.

Арган. Виходить, уся світова мудрість міститься тільки у вашій голові, і ви уявили собі, що знаєте більше, ніж усі видатні лікарі нашого століття.

Беральд. У ваших видатних лікарів слово розходиться з ділом. Послухаєш, як вони говорять, — то вони найрозумніші люди в світі, а подивишся на ділі — невігласи несосвітенні.

Арган. Ого! Та ви й самі видатний лікар, як я бачу! Дуже шкода, що тут немає нікого з тих добродіїв, щоб дати відсіч усім вашим мудруванням та збити вам пихи!

Беральд. Я, брате, зовсім не маю на меті змагатися з медициною! Кожен на свій страх і ризик може вірити в усе, що йому заманеться. Все, що я тут зараз говорив, хай залишиться між нами; мені б хотілося тільки

з’ясувати вам вашу помилку, розкрити, вам очі і, щоб розважити вас, показати вам якусь комедію Мольєра, що він написав саме на цю тему.

Арган. Отой ваш Мольєр із своїми комедіями — зухвалець, та й годі! Та як йому не сором виставляти на посміх таких шановних людей, як лікарі!

Беральд. Він не лікарів бере на посміх, а все те, що є кумедного в медицині.

Арган. Наче це його справа — нападати на медицину! Отакий йолоп, отакий зухвалець! Сміятися з консультацій та рецептів, нападати на корпорацію медиків, ще й виводити на сцену таких вельми достойних людей, як добродії лікарі!

Беральд. А що ж йому й виводити на сцену, як не всілякі професії? Адже ж там щодня виводять принців та королів, а вони ж не нижчого роду, ніж ваші лікарі.

Арган. О, сто чортів! Якби я був лікарем, я б йому віддячив за його зухвальство; а коли б він занедужав, то й не відвідав би його, — хай помирає без допомоги! Хоч би що він там робив, хоч би що базікав, — я не приписав би йому і найменшого кровопускання, і найлегшого промивального, я сказав би йому так: "Здихай, здихай! Не будеш іншим разом глумитися з медичного факультету!"

Беральд. А ви таки добре на нього сердиті!

Арган. Авжеж. То шкідлива людина, і якщо лікарі мають розум, вони зроблять так, як я кажу.

Беральд. А він покаже себе ще розумнішим за ваших лікарів і не проситиме в них допомоги.

Арган. Тим гірше для нього, якщо він не вдасться до ліків.

Баральд. Він має на це свої причини і запевняє, що ліки можуть уживати лише люди міцні й здорові, такі, що мають силу витерпіти і лікування, і хворобу одночасно; а щодо нього, то йому стане сили тільки на те, щоб витерпіти лише свою хворобу.

Арган. Дурне міркування! Знаєте що, брате, покиньмо говорити про ту людину; це тільки збуджує мені жовч, і я можу занедужати ще тяжче.

Беральд. Гаразд, брате. І, щоб перемінити розмову, я скажу вам, що через маленьку впертість вашої дочки не годиться вам вдаватися до таких гострих заходів — віддавати її в монастир; вибираючи зятя, не можна керуватися тільки своєю манією — в таких випадках треба до певної міри трохи зважати і на почуття дівчини, бо ж це крок на ціле її життя, і від нього залежить, чи буде вона щасливою в заміжжі.

ЯВА 4

Добродій Флеран із клістиром у руці, Арган, Беральд.

Арган. Ах, брате, з вашого дозволу…

Беральд. Як! Що ви хочете робити?

Арган. Прийняти невеличке промивальне; це кілька хвилин.

Беральд. Ви глузуєте! Та невже ж ви не можете перебути хоч хвилиночку без промивальних та без ліків? Зробите це іншим разом, а зараз посидьте спокійно.

Арган. Добродію Флеране, хай увечері або завтра вранці.

Добродій Флеран (до Беральда). Чого ви втручаєтесь, чого ви суперечите приписам медицини? Не заважайте мені поставити панові клістир! Ви надто багато собі дозволяєте, добродію, просто смішно!

Беральд. Годі-бо вам, добродію. Відразу видно, що ви не звикли мати справу з людськими обличчями.

Добродій Флеран. Не можна так глузувати з лікування й примушувати мене дурно гаяти час! Адже ж я прийшов сюди з наказу лікаря і ту ж мить розкажу добродієві Пургонові, що ви не дали мені виконати його наказу й мого обов’язку. Ви побачите, ви побачите...

ЯВА 5

Арган, Беральд.

Арган. Ой брате! Ви тут накоїте біди.

Беральд. Велика біда не поставити клістира, що його приписав добродій Пургон! Ще раз питаю вас, брате, невже немає засобу вилікувати вас від пристрасті до лікарів, невже ви ціле життя ваше так і будете мерзіти в їхніх ліках?

Арган. Боже мій! Брате, ви говорите як цілком здорова людина. Ось коли б ви побули в моїй шкурі, то заговорили б інакше. Легко нападати на медицину, коли ти сам здоровий.

Беральд. Та яка ж у вас хвороба?

Арган. Ой, ви мене доведете до сказу! Я хотів би, щоб до вас причепилися всі мої хвороби, — отоді подивився б я, що б ви заспівали? А ось і добродій Пургон!

ЯВА 6

Добродій Пургон, Арган, Беральд, Туанетта.

Добродій Пургон. Добрі новини почув я там коло входу! Отже, тут глузують з моїх рецептів, відмовляються виконувати мої цілющі приписи!

Арган. Добродію, це не…

Добродій Пургон. Яке безмежне зухвальство, нечуваний бунт хворого проти свого лікаря!

Туанетта. О, який жах!

Добродій Пургон. Клістир, що його я мав приємність приготувати сам особисто!

Арган. То не я…

Добродій Пургон. Клістир, що я його сам придумав і приготував за всіма правилами науки!

Туанетта. Яке неподобство!

Добродій Пургон. Що мав подіяти на ваші нутрощі надзвичайно ефективно!

Арган. Чуєте, брате?

Добродій Пургон. І його зрікаються тут з таким презирством!

Арган (показуючи на Беральда). Це він…

Добродій Пургон. Обурливий вчинок!

Туанетта. Атож!

Добродій Пургон. Це нахабний замах на медицину!

Арган (показуючи на Беральда). То він винен…

Добррдій Пургон. Це злочин проти медичної корпорації! Справжній злочин, який заслуговує на найсуворішу кару!

Туанетта. Ваша правда.

Добродій Пургон. Я заявляю вам, що з цієї хвилини пориваю з вами всякі стосунки…

Арган. То мій брат…

Добродій Пургон. … що я не бажаю більше мати з вами нічого спільного!

Туанетта. І добре зробите!

Добродій Пургон. І, щоб порвати з вами остаточно, — ось дарчий лист, що я його хотів дати моєму небожеві з нагоди його одруження. (Рве дарчий лист і люто розкидає клапті).

Арган. То брат мій накоїв усе лихо!

Добродій Пургон. Знехтували мій клістир!

Арган. Скажіть, щоб його принесли; я його зараз поставлю.

Добродій Пургон. Ще трохи — і я вилікував би вас остаточно!

Туанетта. Він того не вартий.

Добродій Пургон. Я б вичистив ваш організм і вигнав би з нього всі шкідливі соки.

Арган. Ах, брате!

Добродій Пургон. Ще зоставалося дати вам не більш як дюжину ліків, щоб довести прочищання до щасливого кінця.

Туанетта. Він не вартий ваших турбот.

Добродій Пургон. Але через те що ви не схотіли, щоб я вас вилікував…

Арган. Та я ж не винен!

Добродій Пургон. Через те що ви перестали мені коритися, мені — вашому лікареві…

Туанетта. Це волає до помсти!

Добродій Пургон. Через те що ви зняли бунт проти лікування, яке я вам приписав…

Арган. Та нічого подібного!

Добродій Пургон. То доводжу до вашого відома, що я кидаю вас на поталу вашому поганому організмові, вашим розладнаним нутрощам, зіпсованій вашій крові, гіркоті вашої жовчі та шкідливому впливові ваших отруйних соків.

Туанетта. І добре робите.

Арган. Боже ж мій, боже!

Добродій Пургон. І бажаю вам, щоб не більш як за чотири дні слабість ваша стала незціленного…

Арган. Ах, змилуйтесь!

Добродій Пургон. Щоб вас ухопила брадипепсія…

Арган. Добродію Пургоне!

Добродій Пургон. Після брадипепсії — диспепсія…

Арган. Добродію Пургоне!

Добродій Пургон. Після диспепсії — апепсія…

Арган. Добродію Пургонеі

Добродій Пургон. Після апепсії — лієнтерія…

Арган. Добродію Пургоне!

Добродій Пургон. Після лієнтерії — дизентерія…

Арган. Добродію Пургоне!

Добродій Пургон. Після дизентерії — гідропізія…

Арган. Добродію Пургоне!

Добродій Пургон. А після гідропізії — смерть, до якої вас доведе ваше безумство!

ЯВА 7

Арган, Беральд.

Арган. Ай! Боже мій! Я вмираю. Брате, ви мене занапастили!

Беральд. Що таке? Що сталося?

Арган. Я більше не можу! Я вже відчуваю, як медицина мститься за себе…

Беральд. Далебі, брате, ви збожеволіли остаточно! Я нізащо в світі не хотів би, щоб хтось побачив вас у такому стані. Обмацайте себе, прошу вас, отямтеся і не давайте такої волі вашій буйній уяві.

Арган. Та хіба ж ви не чули, братику, якими страшними недугами він мені погрожував?

Беральд. Який же ви простак, мій брате!

Арган. Він каже, що не більш як за чотири дні мене вже не можна буде врятувати.

Беральд. Ну то й що? Хай собі каже! Хіба ж він оракул, чи що? Послухаєш вас, то можна подумати, що добродій Пургон тримає в своїх руках нитку вашого життя і, наділений найвищою владою, може подовжити її або вкоротити, як йому заманеться. Та зрозумійте ж нарешті, що основи вашого життя ви маєте в собі самому і що гнів добродія Пургона так само нездатний вкоротити вам віку, як його ліки — дарувати вам життя. Ось вам добра нагода, якщо хочете,

відкараскатися від лікарів; а вже коли ви таким уродилися, що не можете без них обійтися, то легко знайти іншого, брате мій, з яким ви могли б ризикувати собою не так одчайдушно.

Арган. Ах, братику, він так добре знає мою вдачу і так уміє мною керувати.

Беральд. Треба признатися, що ви напрочуд уперті і дивитесь на речі якось по-чудернацькому.

ЯВА 8

Арган, Беральд, Туанетта.

Туанетта (до Ареана). Пане, там прийшов якийсь лікар і хоче вас бачити.

Арган. Який лікар?

Туанетта. Лікар як лікар.

Арган. Яв тебе питаю, хто він такий?

Туанетта. Я його вперше бачу, але він скидається на мене як дві краплі води. Коли б я не була впевнена у тому, що мати моя була чесною жінкою, я могла б подумати, що це мій брат, якого вона подарувала мені після смерті мого батька.

Арган. Приведи його.

ЯВА 9

Арган, Беральд.

Беральд. Вам щастить. Один лікар вас покинув, а другий вже тут як уродився.

Арган. Я все боюсь, коли б через вас не сталося якого лиха.

Беральд. Ви знов своєї!

Арган. Та, бачте, лежать мені каменем на серці усі оті не відомі мені хвороби, оті…

ЯВА 10

Арган, Беральд, Туанетта в лікарському вбранні.

Туанетта. Добродію, дозвольте мені відрекомендуватися й запропонувати вам мої скромні послуги щодо всіляких кровопускань та проносних, які вам будуть потрібні.

Арган. Добродію, я вам дуже вдячний. (До Веральда). Їй-право, викапана Туанетта.

Туанетта. Добродію, прошу мені пробачити: я забув загадати дещо моєму слузі; я зараз вернуся.

ЯВА 11

Арган, Беральд.

Арган. Ну? Чи не здається вам, що це власною персоною Туанетта?

Беральд. Так, дуже велика схожість. Та це не вперше трапляється, історія сповнена прикладів такої гри природи.

Арган. Мене це дуже дивує, і...

ЯВА 12

Арган, Беральд, Туанетта.

Туанетта. Чого ви бажаєте, пане?

Арган. Що таке?

Туанетта. Хіба ж ви мене не кликали?

Арган. Я? Ні.

Туанетта. То, мабуть, мені у вухах задзвеніло. Арган. Почекай тут трохи, — побачиш, як. цей лікар на тебе схожий.

Туанетта. Аякже! Мало в мене роботи! Чи я його на бачила абощо?

ЯВА 13

Арган, Беральд.

Арган. Коли б я не бачив їх обох, то подумав би, що це та ж сама людина.

Беральд. Я читав багато цікавого про таку схожість і навіть пригадую собі за наших часів один подібний випадок, коли всіх було обдурено.

Арган. Я б, напевне, помилився і заприсягнувся б, що це та ж сама особа!

ЯВА 14

Арган, Беральд, Туанетта в лікарському вбранні.

Туанетта. Добродію, прошу покірно пробачити мені.

Арган (стиха до Беральда). Це щось надзвичайне!

Туанетта. Ви, сподіваюся, не вважатимете за дровину мого бажання відвідати такого славнозвісного хворого, як ви: про вас гомонять по всіх усюдах, і ця ваша слава може виправдати мою надмірну цікавість.

Арган. Добродію, я до ваших послуг.

Туанетта. Я помічаю, добродію, що ви дивитесь на мене дуже пильно. Як ви гадаєте — скільки мені років?

Арган. Мені здається, що найбільше — двадцять шість або двадцять сім років.

Туанетта. Ха-ха-ха-ха-ха! Мені дев’яносто.

Арган. Дев’яносто?!

Туанетта. Еге. Ви бачите перед собою наслідки секретів моєї майстерності, які допомагають мені зберігати себе таким свіжим та здоровим.

Арган. Що й казати, добрячий молодий дідок на свої дев’яносто років!

Туанетта. Я мандрівний лікар: ото ходжу собі з міста до міста, з провінції до провінції, з королівства до королівства, шукаючи цікавого

матеріалу, гідного мого хисту, вишукуючи вартих моєї уваги хворих, що здатні були б показати на собі наслідки застосування великих і прекрасних секретів, які я винайшов у медицині. Я не розважаюся нікчемними буденними хворобами, такими дрібницями, як ревматизми, бешихи та флюси чи то лихоманки, істерики або мігрені, — ні, я їх зневажаю! Я шукаю серйозних хвороб: добрячих тривалих пропасниць із запаленням мозку, добрячого плямистого тифу, добрячої чуми, добрячих водянок, добрячих плевритів із запаленням легенів — отут я на своєму місці, тут я тріумфую. Я дуже хотів би, добродію, щоб на вас напали всі ті хвороби, які я назвав, щоб усі лікарі від вас відсахнулися, щоб ви втратили всяку надію, щоб ви дійшли до агонії, — о, тоді я показав би вам перевагу моїх лікувальних засобів і моє щире бажання стати вам у пригоді.

Арган. Я не знаю, як вам і дякувати, добродію, за вашу добрість.

Туанетта. А дайте-но ваш пульс. Ну-ну, бийся краще! Ану ж бо! Я тебе примушу битися як слід! Ого! Та цей пульс, півроку йому, добрий зухвалець! Відразу видно, що він іще не знайомий зі мною. Хто ваш лікар?

Арган. Добродій Пургон.

Туанетта. Такого прізвища немає в моїй записній книжці серед славетних лікарів. На що ви нездужаєте, на його думку?

Арган. Він каже, що я слабую на печінку, а інші запевняють, що на селезінку.

Туанетта. Всі вони неуки! Ви слабуєте на легені.

Арган. На легені?

Туанетта. Атож. Що ви почуваєте?

Арган. Часом голова болить.

Туанетта. Ну, звичайно, легені.

Арган. Іноді в мене ніби серпанок перед очима.

Туанетта. Легені.

Арган. А часом серце болить.

Туанетта. Легені.

Арган. Іноді я почуваю втому в усьому тілі.

Туанетта. Легені.

Арган. А коли то й за живіт ухопить, наче вколе.

Туанетта. Легені. Ви маєте охоту до їжі?

Арган. Маю, добродію.

Туанетта. Легені. А винце полюбляєте?

Арган. Полюбляю, добродію.

Туанетта. Легені. По обіді ви починаєте куняти та й не від того, щоб поспати трошки?

Арган. Не від того, добродію.

Туанетта. Легені, легені, кажу вам! Що звелів вам ваш лікар їсти?

Арган. Він приписав мені суп…

Туанетта. Неук!

Арган. Курей, індичок тощо…

Туанетта. Неук!

Арган. Телятину…

Туанетта. Неук!

Арган. Різні бульйони…

Туанетта. Неук!

Арган. Свіжі яєчка…

Туанетта. Неук!

Арган. А ввечері — чорнослив, для прочищення шлунка.

Туанетта. Неук!

Арган. І головне — пити вино лише дуже ріденьке, розводити його водою.

Туанетта. Ignorantus, ignoranta, Ignorantum. Треба пити чисте вино, а для того, щоб згустити вашу рідку кров, треба їсти добру ситу воловину, добру ситу свинину, добрий голландський сир, різні каші та рис, і каштани, й тістечка, щоб склеювати й обволікати шлунок. Вага лікар — йолоп. Я пришлю вам мого помічника і коли-не-коли заходитиму до вас сам, доки я ще тут, у цьому місті.

Арган. Не знаю вже, як вам і дякувати за все…

Туанетта. На біса вам оця рука здалася?

Арган. Що?

Туанетта. Оця рука. Та я б її зразу відрізав, бувши вами.

Арган. Навіщо?

Туанетта. Хіба ж ви не бачите, що вона відтягає до себе всю поживу і заважає тій стороні живитися?

Арган. Так, але ж мені потрібна моя рука.

Туанетта. Ще й праве око у вас, — я б його виколов, бувши на вашому місці.

Арган. Виколоти око?

Туанетта. Та хіба ж ви не бачите, що воно заважає другому і краде в того поживок? Послухайте мене, виколіть його якнайшвидше, і тоді ваше ліве око бачитиме багато краще.

Арган. Я ще маю час…

Туанетта. Прощавайте. Мені шкода, що я мушу йти від вас так скоро, але я поспішаю на важливу консультацію з приводу одного хворого, який учора помер.

Арган. З приводу хворого, який учора помер?

Туанетта. Еге, щоб обміркувати й вирішити, що слід було зробити, щоб він одужав. До побачення.

Арган. Ви ж знаєте, що хворі ніколи не проводжають.

ЯВА 15

Арган, Беральд.

Беральд. Оце, здається, й справді знаменитий лікар!

Арган. Еге… але він надто квапливий…

Беральд. Усі славнозвісні лікарі такі.

Арган. Відрізати одну руку й виколоти одне око для того, щоб друге поздоровшало! Я волію, щоб воно не почувало себе так добре. Нічого казати, добра операція, після якої зробишся кривим на око та безруким!

ЯВА 16

Арган, Беральд, Туанетта.

Туанетта (вдаючи, ніби говорить до когось). Добре, добре, йдіть здорові! Ніколи мені жартувати.

Арган. Що там таке?

Туанетта. Та отой ваш лікар хотів помацати мені пульс.

Арган. От так штука! В дев’яносто років!

Беральд. Слухайте-но, брате! Тепер, коли добродій Пургон посварився з вами, чи не дозволите ви мені сказати добре слово про партію, яку я маю на оці для моєї небоги?

Арган, Ні, брате, я вирішив віддати її до монастиря, раз вона не хоче мені коритися. Добре бачу, що тут заклюнулось якесь коханнячко. Я дізнався про одне таємне побачення, хоч ніхто ще й гадки про те не має.

Беральд. Ну що ж, брате! А як тут і є легеньке захоплення, то хіба ж це який злочин? Чи ж може те знеславити вас, коли все йдеться до такої чесної справи, як шлюб?

Арган. Будь-що-будь, брате, а вона стане черницею — це вирішена справа.

Беральд. Ви хочете цим комусь догодити.

Арган. Розумію, до чого ви хилите. Знову стара пісня, — моя дружина не дає вам спокою!

Беральд. Авжеж, брате, якщо говорити відверто, я саме вашу дружину маю на увазі. Не менше, ніж ваша вперта пристрасть до лікування, мене обурює й ваша вперта пристрасть до цієї жінки: бачити не можу, як ви сліпо лізете в усі ті пастки, які вона вам розставляє.

Туанетта. Ах, добродію, не кажіть такого про нашу пані! їй-право, це така жінка, про яку не можна сказати нічого лихого; жінка — нелукава й щира, а що вже кохає нашого пана, так кохає... І не сказати!

Арган. А попитайте в неї, як вона мене голубить...

Туанетта. Так, так...

Арган. Як її хвилює моя хвороба…

Туанетта. Атож, атож!

Арган. Як вона піклується, як вона дбає про мене!

Туанетта. Все так і є. (До Беральда). Хочете, я зараз зроблю так, що ви самі переконаєтесь і на власні очі побачите, як пані любить нашого пана. (До Аргана). Пане, дозвольте мені розкрити йому очі і з’ясувати йому його помилку.

Арган. Яким чином?

Туанетта. Пані зараз повернуться. Випростайтесь у цьому кріслі і прикиньтеся мертвим. Ось побачите, як вони тужитимуть, коли я їм про це скажу.

Арган. Гаразд.

Туанетта. Та тільки не давайте їм надто довго журитися, бо вони можуть померти з туги.

Арган. Добре, добре, я сам знаю, що слід робити.

Туанетта (до Беральда). А ви сховайтеся тим часом в цей куток.

ЯВА 17

Арган, Туанетта.

Арган. А чи немає в тому якоїсь небезпеки, коли прикидаєшся мертвим?

Туанетта. Ні, ні! Яка там небезпека! Випростуйтеся мерщій! (Стиха). Та й приємно ж буде завдати сорому вашому братові! А ось і наша пані. Лежіть же тихесенько.

ЯВА 18

Беліна, Арган, що випростався в кріслі, Туанетта.

Туанетта (вдаючи, ніби не помічає Беліни). Ах! Боже мій! О, яке нещастя! І відкіля ця напасть на нас узялася!

Беліна. Що сталося, Туанетто?

Туанетта. Ах, ласкава пані!

Беліна. Та в чім річ?

Туанетта. Ваш чоловік помер!

Беліна. Мій чоловік помер?

Туанетта. Ой лишенько! Так, пані! Сердешний хазяїн заснув навіки!

Беліна. Напевне?

Туанетта. Напевне, Ніхто ще нічого про те не знає… Біля нього була я сама, більш нікого… На моїх руках зітхнув він востаннє… Ось він лежить тепер, лежить і не підведеться вже з цього крісла.

Беліна. Хвала тобі, боже! Нарешті з мене спав оцей важкий тягар! Яка ж ти дурна, Туанетто! Ну й чого ти ото так побиваєшся?

Туанетта. Я гадала, пані, що слід потужити…

Беліна. Годі, годі, не варто! Яка це втрата? До чого він був придатний на землі? Чоловік, що завжди тільки всіх турбував, — неохайний, бридкий, вічно з клістиром або якимись ліками в животі; чоловік, що вічно чхав, бухикав та плювався; дурний, набридливий, буркотливий, що тільки виварював з усіх воду та день і ніч лаяв служниць та лакеїв!..

Туанетта. Оце добре надгробне слово!

Беліна. Допоможи мені, Туанетто, довести мій задум до кінця. Вір мені, що я тобі віддячу за послугу. На щастя, ніхто ще нічого не знає, — отже, покладімо його на ліжко і приховаймо, що він помер, доки я не доведу до кінця моїх справ. У нього є цінні папери, в нього є гроші, я хочу їх прибрати до своїх рук; було б аж надто несправедливо, коли б я не нагородила себе за те, що змарнувала біля нього мої найкращі роки. Ходім, Туанетто, візьмемо спочатку всі ключі.

Арган (схоплюючись раптово). Помалу, помалу, пані!

Беліна. Ай!

Арган. А, кохана моя дружино, то це так ви мене любите?

Туанетта. Ай-ай! Небіжчик не помер!

Арган (услід Беліні). Я дуже радий, що впевнився у вашій прихильності до мене і почув чудове похвальне слово, яке ви тут виголосили на мою честь. Це наведе мене на розум і застереже від прикрих помилок надалі!

ЯВА 19

Беральд виходить з того місця, де він ховався, Арган, Туанетта.

Беральд. Ну що, брате мій, тепер ви переконалися?

Туанетта. Їй-право, нізащо б я цьому не повірила! Але, здається, сюди йде ваша дочка; ляжте знову — подивимось, як вона поставиться до звістки про вашу смерть. Її теж не завадило б вивірити; а раз ви вже почали, то отак ви й довідаєтесь, які саме почуття плекає до вас уся ваша родина.

Беральд ховається.

ЯВА 20

Арган, Анжеліка, Туанетта.

Туанетта (вдаючи, ніби не помічає Анжеліки). О боже! Ах, яке горе! Який нещасливий день!

Анжеліка. Що тобі, Туанетто? Чого ти плачеш?

Туанетта. Ой лишенько! Я мушу сказати вам сумну новину!

Анжеліка. Що таке?

Туанетта. Ваш батько помер…

Анжеліка. Мій батько помер, Туанетто?

Туанетта. Так. Ось він лежить, сердешний: він щойно помер від якоїсь раптової хвороби…

Анжеліка. О небо! Яке нещастя! Який жорстокий удар! Ой леле, невже ж я втратила батька, єдину близьку людину, яку я мала в житті…

втратила його саме тієї хвилини, коли він так розгнівався на мене? Що буде зі мною, безталанною? В чому знайду я втіху після такої втрати?!

ЯВА 21

Арган, Анжеліка, Клеант, Туанетта.

Клеант. Що з вами, чарівна Анжеліко? Чого ви плачете так гірко?

Анжеліка. Горенько, я плачу, бо втратила найдорожчу і наймилішу істоту… Я плачу, бо помер мій батько…

Клеаит. О небо! Яке горе! Яке несподіване лихо! А я саме ублагав вашого дядечка поклопотатися за мене і тепер прийшов до вашого батька, щоб відрекомендуватися йому особисто і спробувати моїми благаннями та виявленням моєї пошани до нього умовити його віддати вас за мене.

Анжеліка. Ах, Клеанте, не будемо більше про це говорити. Покиньмо всі думки про шлюб. Після смерті мого батька мені нічого більше не лишилося на цьому світі, і я зрікаюся його назавжди. Так, татку мій, коли раніше я не хотіла коритися вашій волі, то тепер я виконаю бодай хоч одне ваше бажання і тим спокутую мою провину перед вами. (Падаючи перед Ареаном навколішки). Дозвольте ж мені, таточку, дати вам цю обіцянку і поцілувати вас на знак мого щирого каяття.

Арган (обнімаючи Анжеліку). Ах, донечко моя!

Анжеліка. Ай!

Арган. Підійди до мене. Не бійся, я не помер. Так, ти моя кров, моя справжня дочка, і я щасливий, що побачив, яку ти маєш добру душу.

ЯВА 22

Арган, Беральд, Анжеліка, Клеант, Туанетта.

Анжеліка. Ах, яка радісна несподіванка! Татуню, раз небо, на превелике моє щастя, повертає вас мені, дозвольте мені кинутися вам до ніг і благати вас про єдину ласку. Якщо ви не співчуваєте непереможному пориву мого серця, якщо ви не згодні на мій шлюб з Клеантом, то заклинаю вас, не силуйте мене принаймні виходити заміж за іншого. Це єдина ласка, якої я у вас прошу.

Клеант (падаючи навколішки перед Арганом). О добродію, згляньтесь на наші благання! Не чиніть більше опору взаємним пориванням такого прекрасного почуття, не розлучайте нас!

Беральд. Брате мій, невже такі благання не зворушать вашого серця?

Туанетта. Паночку, невже ж ви наважитесь занапастити таке кохання?

Арган. Нехай він зробиться лікарем, і я погоджусь на їхній шлюб. (До Клеанта). Так, зробіться лікарем, і я віддам за вас мою дочку.

Клеант. З радістю, добродію! Якщо тільки від цього залежить мій шлюб, я зроблюся лікарем, навіть аптекарем, якщо бажаєте. Це така дрібниця! Для того, щоб здобути прекрасну Анжеліку, я ще й не те зробив би!

Беральд. А знаєте, брате, що мені спало на думку! Зробіться лікарем самі. Тоді вам буде ще зручніше, бо ви матимете в собі самому все, що вам потрібно.

Туанетта. Еге ж! Це найкращий засіб дуже скоро вилікуватися: немає такої зухвалої хвороби, що насмілилася б мордувати особу самого лікаря.

Арган. Мені здається, брате, що ви глузуєте з мене. Хіба ж у моєму віці починають учитися?

Беральд. Ет, учитися! Ви й без того вже добре вчені; є багато лікарів, які знають не більше за вас.

Арган. Таджe ж треба добре вміти латини, треба добре знатися на хворобах та на засобах їх лікування.

Беральд. Тільки-но одержите лікарську мантію та шапочку, то вже й знатимете все, що треба, а згодом зробитеся великим мастаком.

Арган. Як! Одягнувши мантію, відразу навчаєшся диспутувати про хвороби?

Беральд. Авжеж. Коли людина в мантії та шапочці, вона може говорити, що собі схоче: кожна нісенітниця править тоді за вченість, кожна дурість править за розумне слово.

Туанетта. Далебі, паночку, та сама ваша борода вже багато важить: хто має бороду, той уже наполовину лікар.

Клеант. В кожному разі, я готовий на все.

Беральд (до Аргана). Хочете, ми все це влаштуємо зараз?

Арган. Як то зараз?

Беральд. Так, і у вашій господі.

Арган. У моїй господі?

Беральд. Атож. Я маю багато друзів серед лікарів, вони радо прийдуть зараз же сюди, і церемонія може відбутися у вашій залі. До речі, це вам не коштуватиме нічого.

Арган. Та що ж я маю їм казати? Що ж я відповідатиму?

Беральд. Вам усе пояснять двома словами і напишуть на папері все, що вам треба буде говорити. Ідіть же приберіться чепурніше, а я пошлю по них.

Арган. Про мене, хай і так! Побачимо, що з того вийде.

ЯВА 23

Беральд, Анжеліка, Клеант, Туанетта.

Клеант. Що ви маєте на думці? Що це за лікарі — ваші друзі?

Туанетта. Що ви збираєтесь робити?

Беральд. Хочу сьогодні ввечері трохи розважитись. Актори склали невеличку інтермедію з танцями й музикою; в ній показано церемонію, з якою відбувається прийняття до лікарської корпорації. Я хочу, щоб ми всі її подивилися, а брат мій щоб виконав у ній головну роль.

Анжеліка. Але ж, дядечку, мені здається, що ви глузуєте з мого батька. Чи це не занадто?

Беральд. Ні, люба небого, я зовсім не глузую з нього, а просто хочу пристосуватися до його фантазій. Все це тільки між нами, звичайно. Кожне з нас теж може взяти на себе якусь роль, і таким чином ми всі

гратимемо в цій комедії. Під час карнавалу таке дозволяється. Ходімо мерщій і приготуємо все, що треба.

Клеант (до Анжеліки). Ви згодні?

Анжеліка. Так, якщо мій дядечко керуватиме нами.

Третя інтермедія

Це жартівлива церемонія, з якою відбувається надання лікарського звання бакалаврові, — церемонія з музикою, співами й танцями.

Кілька оббивальників з являються на сцені і в супроводі музики, додержуючи такту, прикрашають залу та розставляють ослони. Після цього все зібрання, що складається з восьми клістироносців, шести аптекарів, двадцяти двох лікарів, одного бакалавра, якому мають надати звання лікаря, восьми хірургів, що танцюють, та двох, що співають, входить, і всі сідають на свої місця, відповідно до рангу кожного з них.

ПЕРШИЙ ВИХІД БАЛЕТУ

Президент.

Наймудріссімі докторес,

Медицини професорес,

Вам, що зараз тут зібрались

Лікувати прикидаліс,

Та всім іншим мессіорес,

Сентенціарум факультатіс,

Всім фіделес екзекуторес,

Хірургіані й апотікарі,

Всім вам, вченим наймудрішим —

Честь та гроші за візитум,

Аткве бонум апетитом.

Милі докті та колеги,

Мушу вельми дивуватись,

І радіти, і втішатись,

Що нам видано концесію

На медичну цю професію.

Вен тровата й чудовіссіма

Медицина найславніссіма!..

Скільки нам несе пожитків

І не має жодних збитків

Сама назва медицини,

Що лікує вже людину…

З ласки тих найлонго темпоре

Чарою повною дає вівере

Стількибус людибус омні женере.

Пер тотам террам чує мус

Гамір великус убі су мус:

І старі й малі вбачалус

В лікарях свій ідеалус!

Нас шанують всі, як бога,

В нас благають допомоги…

Нам вклоняються й великі,

Сподіваючись на ліки…

Отже, нам велить сап’єнція,

Глузд здоровий та пруденція:

Якнайбільше намагатур

З наших рук не випускатур

Славу, гонор, привілегію,

Аби в докторську колегію

Аж ніяк не допускаре

Всіх, хто гідний поважантус

Ет хто здатний посідантус

Нострум бонум посадаре.

Тож тому вас конвокаті,

Щоб в учбовім доктораті

Цей учений чоловікус

Тут здобув звання велике,

Щоб пройшов екзамінацію

І дістав кваліфікацію.

Перший доктор.

Сі мігі ліценціам дат домінує презес,

Ет танті докті докторес,

Ет аесістантес іллюстрорес,

Вельми мудрого бакалавра,

Куум естімо ет гоноро,

Поспитаю паузам ет раціонем квареї

Опіум чинить засинаре?

Бакалавр.

Мігі а докто докторе

Питається паузам ет раціонем кваре:

Опіум чинить засинаре?

На це я відповідаре:

Квіа ест ін ео

Віртус дормітіва,

Куюс ест натура

Сенсус засипура.

Хор.

Бене, бене, бене, бене респондере.

Дігнус, дігнус ест інтраре

Ін нострο докто корноре.

Бене, бене респондере.

Другий доктор.

За дозволом доміні президіо,

Доктіссіме факультатіс

Ет тотус гіс ностріс актіс

Компаніє ассістантіс,

Я питаю тебе, докторе бакалавре:

Кве сунт ремедіа,

Кве ін маладіа,

Що гідропізія

Ми називаємо,

Слід призначаре?

Бакалавр.

Клістеріум вставляре,

Постеа кров пускаре,

По тому вже — пургаре.

Хор.

Бене, бене, бене, бене респондере.

Дігнус, дігнус ест інтраре

Ін нострο докто корпоре.

Бене, бене респондере.

Третій доктор.

Сі бонум визнається, доміно президії,

Доктіссіме факультеті

Ет компаніє презенті,

Я питаю в тебе, докте бакалавре:

Як лікувати астматиків,

Хворих на кір та лунатиків?

Бакалавр.

Клістеріум вставйяре,

Постеа кров пускаре,

По тому вже — пургаре.

Хор.

Бене, бене, бене, бене респондере.

Дігнус, дігнус ест інтраре

Ін ностро докто корпоре.

Бене, бене респондере.

Четвертий доктор.

Супер іллас маладіас

Доктус бакалаврус діксіт маравіллас.

Та, як не наскучу домінум президіум,

Доктіссімам факультатем

Ет тотам гонорабілем

Компаніям слухантем,

Фаціам Іллі унам кестьйонем.

Від учора маладус унус

Попадавіт ін меас манус:

Габет веліам гарячкам без упинус,

Болить йому дуже головує,

І коле, й штрикає ін бокус,

І страх як він тяжко дихаре,

Насилу вже респіраре…

Будь же ласкавий сказантум,

Докторе бакалавре:

Чим же його лікувантум?

Бакалавр.

Клістеріум вставляре,

Постеа кров пускаре,

По тому вже — пургаре.

П’ятий доктор.

А як отой недугує,

У пертус, затяжнугус,

Не схоче сам минантум, —

Чим треба лікувантум?

Бакалавр.

Клістеріум вставляре,

Постеа кров пускаре,

По тому вже — пургаре.

І знову кров пускаре,

І знову йдем пургаре,

І знов клістир вставляре.

Хор.

Бене, бене, бене, бене респондере,

Дігнус, дігнус ест інтраре

Ін ностро докто корпоре.

Бене, бене респондере.

Президент.

Юрас додержувати статуту

Факультету всіх прескрипцій,

Не змінять їх транскрипцій?

Бакалавр.

Юро.

Президент.

Юрас ти ін омнібус

Консультаціонібус

Мати погляд той же славний,

Як і вчення стародавнє —

Аут годяще,

Аут часом негодяще?

Бакалавр.

Юро.

Президент.

Не давати пацієнторум

Де ремедіїс новорум,

І нічим не лікувати,

Крім рецептів факультату,

Хоч би хворий дуба даре

Від своєї недугаре?

Бакалавр.

Юро.

Президент.

Его, его кум істо берето,

Венерабілі ет докто,

Даю тобі дозволяння.

На усяке лікування:

Медіканді,

Пурганді,

Кровопусканді,

Розтинанді,

Колонді,

Різанді,

Ет залікуванді

До смертанді

Безкарно пер тотам террам!

ДРУГИЙ ВИХІД БАЛЕТУ

Всі хірурги й аптекарі, додержуючи такту, вклоняються бакалаврові.

Бакалавр.

Велемудрі докторес доктрини,

І ревеню, й касії? й рицини!

Учинив би я безумімо,

Сміховинно та безглуздімо,

Коли б став я намагаре

Вас всіляко вихваляре

Та почав би додаваре

Злотопроменя до Фебуса,

Чи зірок нових до небуса,

Чи то хвиль ад ацеано,

Або квітів ад прінтано…

Замість тих усіх словабілес,

Ви, колеги венерабілес,

Дозвольте мені апеларе

І вобіс так сказаре:

Дали ви мені, мігі, юро,

Більше, ніж батько та натура;

Натура та батько меус

Людиною мене створеус;

Ви ж були мекум добріші —

З мене лікаря зробивши,

І за це, доктриссіме кворум,

В цьому серці живе весь час —

Ін секула секулорум —

Почуття подяки до вас.

Хор.

Віват, вівкт, віват, віват, сто раз віват!

Віват доктор новус,

Славний красномовус!

Мілле, мілле анніс дай небо йому попиваре,

Їстере, кров пускаре, убиваре!

ТРЕТІЙ ВИХІД БАЛЕТУ

Всі хірурги й аптекарі танцюють лід музику й співи, плескають у долоні та вибивають такт своїми товкачиками.

Хірурги.

Хай побачить скоро

Суас рецепторум

В усіх хірургорум

Ат апотікарум

Ходовим товаром!

Хор.

Віват, віват, віват, віват, сто раз віват!

Віват доктор новус,

Славний красномовус!

Мілле, мілле анніс дай небо йому попиваре,

Їстере, кров пускаре, убиваре!

Хірурги.

Хай майбутні анні

Будуть йому боні

Й до нього ласкаві

Найкращими доні!

Хай не знає він довіку

Жодних хворувань великих,

Окрім песте та веролас,

Пневмонії, вітріолас,

Та різачки, та водянки,

Та бешихи й лихоманки,

Крові виливані ас

Та дизентер’яніас!

Хор.

Віват, віват, віват, віват, сто раз віват!

Віват доктор новус,

Славний красномовус!

Мілле, мілле анніс дай небо йому попиваре,

Їстере, кров пускаре, убиваре!

ЧЕТВЕРТИЙ ВИХІД БАЛЕТУ

Лікарі, хірурги та аптекарі урочисто виходять, відповідно до рангу кожного з них таким же ладом, як і увійшли.